

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра новітньої історії України

к.і.н., доц. Смержевська О.О.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС

з предмету:

ХУДОЖНЯ КУЛЬТУРА В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

для бакалаврів денної форми навчання

галузь знань № 01 «Освіта/Педагогіка»

спеціальність № 014 «Середня освіта»

освітній рівень 1 (Бакалавр)

освітня програма «Середня освіта (Історія)»

спеціалізація Історична дидактика

вид дисципліни нормативна

Форма навчання **денна**

Кількість кредитів ECTS **3**

Мова викладання, навчання та оцінювання **українська**

Форма заключного контролю **залік**

Сморжевська Оксана Олександрівна,

Навчально-методичний комплекс «Художня культура в середній школі»: програма курсу, методичні рекомендації до лекцій, завдання для самостійної роботи та рекомендована література / О.О. Сморжевська – Київ, 2021.

Рецензенти:

кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри новітньої історії України історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка **Андрій Миколайович Пижик;**

кандидатка історичних наук, доцентка кафедри новітньої історії України історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка **Олена Іванівна Петасюк.**

Затверджено на засіданні кафедри новітньої історії України історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, *протокол № 1 від 30 серпня 2021 р.*

Затверджено Навчально-методичною комісією історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка
протокол № 9 від 28 вересня 2021 р.

Затверджено вченою радою історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка
протокол № 3 від 30 вересня 2021 р.

З М І С Т

<i>Вступ</i>	4
<i>Система поточного та підсумкового контролю знань та оцінювання</i>	7
<i>Програма курсу</i>	
<i>Тематичний план лекцій, семінарів та самостійної роботи</i>	12
<i>Зміст лекційного курсу. Методичні рекомендації до лекцій. Семінарські заняття та самостійна робота</i>	13
<i>Орієнтовні питання до підсумкового контролю знань студентів</i>	39
<i>Рекомендовані література та джерела до вивчення курсу</i>	40
<i>Допоміжні матеріали до курсу:</i>	
<i>Термінологічний словник</i>	43

ВСТУП

Дисципліна «Художня культура в середній школі» є складовою програми підготовки фахівців-бакалаврів за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр» галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» з напряму підготовки 014 «Середня освіта». Викладається бакалаврам історичного факультету денної форми навчання в межах освітньої програми «Середня освіта (Історія)» на IV курсі в VII семестрі в обсязі 90 годин (3 кредити ECTS), з них лекцій – 30 години; семінарських занять – 14 годин, самостійної роботи - 46 годин; У курсі передбачено 2 змістових модулі та 1 модульна контрольна робота і 1 модульне есе. Завершується дисципліна заліком.

Анотація навчальної дисципліни:

Художня культура в шкільній освіті – важлива складова формування та розвитку естетичних смаків, вподобань шляхом засвоєння культурних здобутків людства через вивчення історії різних видів художньої творчості (літератури, музики, образотворчого мистецтва, пластики, архітектури, народного мистецтва). Вивчення художньої культури неможливе без розуміння та усвідомлення культурного різноманіття як сучасного світу, так і протягом всього історико-культурного розвитку людства. Тому важливо розглянути циклічність культурного розвитку («принцип культурних регіонів» за поділом ЮНЕСКО). Важливим є потенціал художньої культури по лінії «Україна-Європа» та «Україна-світ». Особливо в умовах глобалізованого світу та поширення віртуальної реальності. Творцем художньої культури є людина. Тому необхідно розглянути вивчення художньої культури в іменах та, звісно ж, народну художню творчість.

Місце навчальної дисципліни в структурно-логічній схемі спеціальності. Нормативна дисципліна «Художня культура в середній школі» є складовою циклу професійної підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр», які обрали спеціалізацію «історична дидактика». Ця дисципліна безпосередньо пов'язана з курсами «Основи шкільної історичної освіти» та «Історія української та зарубіжної культури».

Мета дисципліни - поглибити знання студентів з художньої культури та її ролі в формуванні особистості; ознайомити з культурним різноманіттям світу крізь призму художньої культури; акцентувати увагу на сучасних методах навчання в НУШ (новій українській школі); познайомити з теоретичними та практичними розробками даної проблематики, спираючись на різноманітні підходи.

Попередні вимоги до опанування навчальної дисципліни:

1. *Знати* роль та місце художньої культури у розвитку особистості, володіти термінологічно-понятійним апаратом; періоди та хронологію розвитку художньої культури; вікові особливості школярів та специфіку вивчення художньої культури в середній школі; орієнтуватися в світових суспільно-історичних та культурних процесах;

2. *Вміти* самостійно поглиблювати свої знання шляхом пошуку й опрацювання нової інформації з використанням сучасних технічних засобів; науково оцінювати роль суб'єктивних та об'єктивних чинників в історичному процесі, подіях і явищах та застосовувати ці знання в процесі вивчення художньої культури в середній школі; сприяти формуванню в учнів середньої школи особистісного художньо-естетичного досвіду; пояснювати, систематизувати особливості розвитку художньої культури.

Завдання (навчальні цілі) – важливим є інтегративний підхід, що виражається на вивченні взаємодії різних видів художньої культури та пошуку міжпредметних зв'язків інших освітніх галузей та зв'язок художньої культури в середній школі із соціокультурним середовищем. Необхідно формувати здатність та вміння практично застосовувати теоретичні знання шляхом створення власного творчого продукту задля розвитку особистих мистецьких здібностей та формування естетичних вподобань. Сприяти формуванню ключових компетентностей, насамперед культурної та соціальної. А також вирішити таке завдання, як збагачення емоційно-естетичного досвіду студентів та студенток та формування особистісного розуміння мистецьких цінностей. Формувати вміння бачити й розуміти, інтерпретувати людину через твори художньої культури, через мистецьку спадщину людства.

Результати навчання за дисципліною.

Результат навчання (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація; 4. автономність та відповідальність)		Форми (та/або методи і технології) викладання і навчання	Методи оцінювання та пороговий критерій оцінювання (за необхідності)	Відсоток у підсумковій оцінці з дисципліни
Код	Результат навчання			
1.1	Знати художню культуру як складову сучасної шкільної освіти.	лекція	Експрес-опитування	5%
1.2	Знати види художньої творчості в їх історичній ретроспективі.	лекція	Експрес-опитування	5%
1.3	Знати специфіку культурного розвитку України та світу.	Лекція, семінарське заняття, самостійна робота	Робота на семінарському занятті; набрання балів на кожному семінарському занятті.	10%
2.1	Вміти формулювати власну точку зору на роль вивчення художньої культури в школі; на вплив художньої культури у формуванні свідомості та світогляду учнів школи.	Семінарське заняття	Робота на семінарському занятті; набрання балів на кожному семінарському занятті.	10%
2.2	Вміти визначати роль художньої творчості та її національної специфіки	Семінарське заняття	Творче завдання (есе), набрання не менше 60% балів	20%

	у вивченні шкільного курсу художньої культури.	<i>Самостійна робота</i>		
2.3	Знати специфіку художньої культури сучасного світу та України. Орієнтуватися в різноманітті художньої культури, митців, художній творчості.	<i>Лекція.</i>	<i>Експрес-опитування</i>	15%
2.4	Вміти використовувати сучасні технології у вивченні художньої культури в сучасній школі.	<i>.Лекція Семінарське заняття</i>	<i>Робота на семінарському занятті; набрання балів на кожному семінарському занятті</i>	10%
2.5	Вміти провести аналіз-інтерпретацію мистецьких творів.	<i>Семінарське заняття</i>	<i>Робота на семінарському занятті; набрання балів на кожному семінарському занятті</i>	10%
2.6	Вміти формувати відео-, аудіо- та текстові розробки задля зацікавлення шкільної аудиторії тематикою художньої культури.	<i>Семінарське заняття</i>	<i>Робота на семінарському занятті; набрання балів на кожному семінарському занятті.</i>	10%
4.1	Знати цифрову культуру та вміти використовувати можливості медіа і комунікацій в освітньому процесі	<i>лекція, семінарське заняття</i>	<i>Робота на семінарському занятті; набрання балів на кожному семінарському занятті.</i>	5%

СИСТЕМА ПОТОЧНОГО, МОДУЛЬНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Організація оцінювання

Результати навчальної діяльності студентів оцінюються за модульно-рейтинговою системою, за 100-бальною шкалою. Загальну кількість балів студента формують семестрові бали, а також бали, отримані під час складання підсумкового контролю (заліку) за виконання запропонованих завдань.

Зміст курсу «Художня культура в середній школі» поділений на два змістових модулі. Кожний змістовий модуль включає в себе лекції, семінари, самостійну роботу студентів й завершується рейтинговим контролем рівня засвоєння знань програмного матеріалу відповідної частини курсу. Оцінка

успішності знань студентів здійснюється в двох формах: семестрове оцінювання (одна модульна контрольна робота, усне опитування, індивідуальна робота – написання одного есе) і підсумкове оцінювання (залік).

Оцінювання студентів відбувається впродовж семестру.

Загальна сума балів – **100 балів**.

Семінарські заняття	Самостійна робота (Індивідуальне творче завдання)	Підсумкова контрольна робота / Залік
60 балів (максимум)	20 балів (максимум)	20 балів (максимум)
36 балів (мінімум)	12 балів (мінімум)	12 балів (мінімум)

Співвідношення складових у змістовому модулі

Загальна сума балів – 100 балів (із них, поточний модульний контроль 80 балів; підсумковий контроль – 20 балів).

СЕМЕСТРОВЕ ОЦІНЮВАННЯ

Робота на семінарських заняттях - до 60% балів.

На семінарських заняттях оцінювання здійснюється за 12-ти бальною шкалою, яка в подальшому переводиться в залікові бали. Результати роботи на семінарському занятті оголошуються студентам індивідуально після кожного семінарського заняття.

Види робіт на семінарському занятті	Бали за роботу на семінарському занятті
Участь у дискусії на семінарському занятті	до 3 балів
Доповнення на семінарському занятті	до 3 балів
Узагальнення, підведення підсумку семінарського заняття	до 2 балів
Експрес-контроль на семінарському занятті	1 бал
Поточна письмова самостійна робота на занятті	до 5 балів

МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ

Після завершення відповідно Змістового модулю 1 проводиться модульна контрольна робота і Змістового модулю 2 – пишеться есе на тему «Формування особистості через художню культуру: особистий досвід».

Підсумкова контрольна робота.

Предметом підсумкової контрольної роботи студентів є опрацювання ними як окремих тем програми курсу в цілому, так і наскрізних питань з кількох тем, які дозволяють з'ясувати знання наукової термінології, основні напрямки художньої культури; її роль в освітньому процесі; вміння охарактеризувати художню культуру як важливу складову формування особистості та суспільства.

Перевірка результатів навчання здійснюється під час письмової контрольної роботи, яка містить 10 тестових запитань, і 1-го теоретичного запитання, яке потребує розгорнутої відповіді.

Підсумкова контрольна робота студентів оцінюється в діапазоні від 0 до 20 балів, із них тестові завдання – 10 балів, теоретичне запитання – 10 балів.

Кожна вірна відповідь на тестове запитання оцінюється в 1 заліковий бал.

Відповідь на теоретичне запитання оцінюється відповідно до наступних критеріїв:

- глибоке, теоретично обґрунтоване, фактологічно наповнене розкриття питання – 9-10 балів;
- розкриття питання з фактологічною аргументацією – 7-8 балів;
- неповне розкриття питання – 4-6 балів;
- висвітлення окремого аспекту питання – 1-3 бали;
- відсутність відповіді з питання – 0 балів.

Індивідуальне творче завдання. Підготовка есе за результатами опрацювання теми «Формування особистості через художню культуру: особистий досвід».

Вимоги до есе:

- обсяг не більше 2 сторінок;
- самостійність у викладі матеріалу;
- визначений термін виконання – до 20 листопада;
- здавати у роздрукованому вигляді з підписом або в електронному на адресу

oksana.smor@gmail.com

Структура есе	Бали (максимум)
Короткий опис, які саме складові художньої культури мала на Вас найбільший вплив	6 балів
Роль оточення (сім'я, школа, друзі) у формуванні естетичних смаків та вподобань	
Виклад своїх міркувань щодо ролі художньої культури у формуванні особистості	8 балів
Рекомендації щодо ролі художньої культури в освітньому процесі	2 бали
Висновки	3 бали
Використані джерела при підготовці есе	1 бали

У випадку відсутності студента з поважних причин відпрацювання та перездача модульної контрольної роботи здійснюються у відповідності до «Положення про порядок оцінювання знань студентів при кредитно-модульній системі організації навчального процесу» від 1 жовтня 2010 р.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Академічне есе на одну з запропонованих до кожного змістового модуля тем студент здає викладачеві на останній лекції кожного змістовного модулю. Максимальна кількість балів, які студент може набрати за виконання есе – 5 балів.

Критерії оцінки самостійної роботи студента (есе):

- робота самостійна, добре структурована, основні тези чітко викладені і аргументовано доведені з використання історичних фактів та прикладів, статистики тощо; робота закінчується висновками; добре відредагована, акуратно оформлена, не має помилок; її обсяг відповідає вимогам – **5 балів**;
- робота самостійна, добре структурована, основні тези чітко викладені й аргументовано доведені з використання історичних фактів та прикладів, статистики тощо; робота закінчується висновками; її обсяг відповідає вимогам, проте є окремі зауваження щодо тексту (редагування, помилки, оформлення) – **4 бали**;
- робота самостійна, проте є не суттєві зауваження до її структури, формулювання основних тез, аргументації, до редагування, оформлення – **3 бали**;
- робота самостійна, проте є суттєві зауваження до її структури, формулювання основних тез, аргументації, до редагування, оформлення, або її обсяг не відповідає вимогам – **2 бали**;
- робота самостійна, проте не структурована, основні тези не сформульовані та не аргументовані, є суттєві зауваження до змісту і оформлення тексту – **1 бал**;

- робота відсутня, нездана вчасно без поважної причини або є плагіатом – **0 балів**.

ПІДСУМКОВЕ ОЦІНЮВАННЯ (ЗАЛІК)

Таблиця переведення балів за роботу на семінарських заняттях у залікові бали.

Залікові бали	Набрана кількість балів (8 занять)	Залікові бали	Набрана кількість балів (8 занять)
60	95-96	47	79-80
59	94	46	77-78
58	93	45	75-76
57	92	44	73-74
56	91	43	71-72
54	90	42	69-70
53	89	41	67-68
52	88	40	65-66
51	87	39	63-64
50	85-86	38	61-62
49	83-84	37	59-60
48	81-82	36	57-58
<p>Менше 57 балів набраних за роботу на семінарських заняттях не зараховуються оскільки становлять менше 60% і в залікові бали не переводиться</p>			

Шкала відповідності оцінок

Зараховано (Задовільно)	60-74
Зараховано (Добре)	75-89
Зараховано (Відмінно)	90-100

Підсумкове оцінювання відбувається у формі усного заліку.

Максимальна кількість балів, яку може отримати студент на заліку – 20 балів. Під час заліку студент має дати усні розгорнуті відповіді на два питання, кожне з яких оцінюється максимум по 10 балів (усього 20 балів).

Необхідна умова допуску до екзамену: під час семестру студент має набрати не менше **40 балів** (критично-розрахунковий мінімум). Рекомендований мінімум допуску до заліку – 50 балів.

Критерії оцінювання відповіді:

- відповідь повна, подане власне бачення проблеми, зроблені ґрунтовні висновки 9-10 балів
- відповідь повна, подані власне бачення проблеми та ґрунтовні висновки, але є окремі незначні помилки при викладі фактичного матеріалу 7-8 балів
- повна ґрунтовна відповідь, самостійні висновки, але допущено помилки у фактичному викладі матеріалу 5-6 балів
- відповідь відображає знання фактичного матеріалу з питання, але висновки є поверховими 3-4 бали
- відповідь демонструє деякі знання фактичного матеріалу з питання, але не відображено розуміння причинно-наслідкових зв'язків 1-2 бали
- відсутня відповідь 0 балів

Тематичний план лекцій, семінарів і самостійної роботи

№ п/п	Назва лекції	Кількість годин	
		лекції	семінари
1	Вступ. Глосарій курсу. Тема 1. Роль та місце художньої культури в шкільній освіті.	2	
2	Тема 2. Види художньої творчості (вербальна, музична, візуальна, пластична та ін.)	4	2
3	Тема 3. Циклічність культурного розвитку («принцип культурних регіонів»).	4	2
4	Тема 4. Потенціал художньої культури: «Україна-світ», «Україна-Європа».	4	2
5	Тема 5. Художня культура глобалізованого світу.	4	2
6	Тема 6. Цифрова культура: реалії сьогодення та перспективи.	4	2
7	Тема 7. Художня культура в іменах.	2	
8	Тема 8. Культурні взаємовпливи та взаємопроникнення.	3	2
9.	Тема 9. Народна художня культура	2	
	<i>Підсумкове есе</i>	1	2

	ВСЬОГО	30	14
--	---------------	-----------	-----------

Змістовий модуль 1: Теми 1-5.

Змістовий модуль 2: Теми 6-9.

ПРОГРАМА КУРСУ ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 1.

Потенціал художньої культури в шкільній освіті (тема 1-4)

***Тема 1. Лекція 1. Роль та місце художньої культури в шкільній освіті.
(2 год.)***

План лекції:

Вступ. Предмет вивчення. Основні визначення понять: художня культура, культурна компетентність, НУШ, художньо-естетичний розвиток учнів, творча самореалізація, культурно-мистецька спадщина. Історіографічний огляд дослідження проблематики. Дослідження художньої культури в історичній науці. Методологічні підходи до вивчення художньої культури як складової шкільної освіти.

Формування культури почуттів та емоційного інтелекту засобами художньої культури. Зв'язок мистецтва з природним, культурним та соціальним середовищем людини.

Методичні рекомендації до лекції:

Ознайомлення з курсом має розпочатися із визначення того, що являє собою навчальна дисципліна, зробити огляд наукових досліджень з окресленої проблематики, методологічні підходи до вивчення художньої культури в середній школі, як необхідної складової формування комплексу культурних компетенцій, культурної свідомості учнів.

Необхідно зазначити, що вивчення художньої культури в середній школі має забезпечити збагачення естетично-емоційного досвіду учнів, формувати культуру міжнаціонального спілкування через вивчення культурних традицій світу та повагу до національної культурної спадщини та національної культури загалом. Наголосити на ціннісному впливу художньої культури на формування особистості та її розвиток.

Окремо варто акцентувати увагу на визначенні термінів «художня культура», «культурна компетентність», «культурне розмаїття», «культурна спадщина», «культурна ідентичність».

Художня культура – формує внутрішній світ людини, її ціннісні орієнтири, сприяє розвитку людини як творця культурних цінностей. Художня культура – певний вид людської діяльності. За її допомогою реалізується творчий потенціал особистості. Це – виробництво художніх цінностей та функціонування художніх цінностей. Художня культура акцентує увагу на ставленні до мистецтва як до такого явища, що виконує соціальні, світоглядні, політичні, естетичні функції. При розгляді будь-якого твору мистецтва потрібно

враховувати історичний контекст, форми його залучення в соціум та культурний простір.

Культурна компетентність – здатність людини взаємодіяти з іншими людьми, що є носіями різних культур. Має наступні компоненти: розуміння власних культурних традицій; знання різних культурних традицій і світоглядів; ставлення до культурних відмінностей; міжкультурні навички. Практичне значення культурної компетентності – вміння комунікувати з людьми через культуру (знання мов, художніх традицій, релігійного різноманіття, історії та географії і т.ін).

Культурне розмаїття – спільна спадщина людства, етична складова життєдіяльності людини. У «Конвенції про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження» (ЮНЕСКО, 20.10.2005, ратифіковано Україною 20.01.2010, дата набрання чинності для України 10.06.2010), наголошено, «що культурне розмаїття є невід'ємною характерною рисою людства; усвідомлюючи, що культурне розмаїття є загальною спадщиною людства й що необхідно цінувати й зберігати її на благо всіх; розуміючи, що культурне розмаїття створює багатий і різноманітний світ, який розширює діапазон вибору та сприяє людським можливостям і цінностям, будучи, отже, рушійною силою сталого розвитку для громад, народів та націй; нагадуючи, що культурне розмаїття, яке розцвітає в умовах демократії, терпимості, соціальної справедливості й взаємної поваги між народами та культурами, є необхідним для забезпечення миру й безпеки на місцевому, національному та міжнародному рівнях», визначено, що «Культурне розмаїття» означає розмаїття форм, за допомогою яких культури груп і суспільств знаходять своє вираження. Ці форми самовираження передаються всередині груп та суспільств і між ними. Культурне розмаїття виявляється не тільки через застосування різноманітних заходів, за допомогою яких культурна спадщина людства виражається, розширяється й передається завдяки розмаїттю форм культурного самовираження, а й через різні види художньої творчості, виробництва, поширення, розподілу та споживання продуктів культурного самовираження, незалежно від засобів і технологій, які використовуються»¹.

Культурна спадщина. Як вказано в «Енциклопедії історії України» на сайті Інституту історії України НАНУ, «культурна спадщина – сукупність успадкованих сучасниками від попередніх поколінь культурних цінностей. Розрізняють матеріальну та нематеріальну культурну спадщину. До 1-го її різновиду належать: 1) пам'ятки архітектури та монументального мистецтва й подібні до них пам'ятки археології та історії, а також пов'язані з ними природні об'єкти; 2) найрізноманітніші визначні місця; 3) рукописи, книги, архівні матеріали, всілякі предмети художнього, історичного або археологічного значення, наукові колекції, які мають художнє, історичне, етнографічне чи наукове значення. До нематеріальної культурної спадщини належать: традиції, звичаї, обряди, свята (святкування), традиційні ремесла, інші форми збереження та демонстрування досвіду, навичок і знань, що мають значення для окремих

¹ Конвенція про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження / Верховна Рада України, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/952_008#Text

спільнот і передаються із покоління в покоління. Культурна спадщина підлягає збереженню та охороні, а також повинна бути доступною для якомога більшого кола зацікавлених людей і всіляко популяризуватися»².

Культурна ідентичність – відчуття приналежності та залученості людини до тих чи інших культурних традицій та спадщини. Культурна ідентичність є складовою національної та соціальної ідентичності людини. В умовах полікультурності людина може мати дві і більше культурних ідентичності. Глобалізація, розширення комунікацій, віртуалізація все більше сприяють поширенню цього явища. Людина усвідомлено приймає ті чи інші культурні норми, традиції, ціннісні орієнтири, мову, світогляд. Культурна ідентичність сприяє формуванню та розумінню власного «я», що особливо актуалізується у підлітковому віці.

Важливо наголосити, що в умовах швидкоплинних сучасних змін проблеми культурної, національної, релігійної ідентичності, міжкультурного діалогу все більше актуалізуються та потребують зважених й коректних підходів у їх тлумаченні та розв'язанні.

Окремо варто акцентувати увагу на реформі НУШ крізь призму формування культурної компетентності в середній школі. Вивчаючи культурне розмаїття, учні розвиваються в дусі плюралізму думок, відкритості та толерантності, поваги до національної культурно-історичної спадщини та культурного розмаїття світу. Формування такої атмосфери у перспективі сприяє міжкультурному діалогу і зміцненню засад демократії.

Тема 2. Види художньої творчості (вербальна, музична, візуальна, пластична та ін.) (4 год).

Лекція 1. Мистецтво як ядро художньої культури (2 год).

План лекції:

Види та жанри мистецтва. Множинність видів мистецтва (архітектура, прикладне (ужиткове) мистецтво, живопис, графіка, декоративне мистецтво, скульптура, література, театр, музичне мистецтво, хореографія, циркове мистецтво, фотомистецтво, кіномистецтво, телебачення).

Методичні рекомендації до лекції:

Говорячи про мистецтво як ядро художньої культури, варто, насамперед, проаналізувати розвиток уявлень про роль та місце мистецтва в історії людства – від поглядів Платона й Арістотеля, які здійснили перші спроби виокремити види мистецтва; до І.Канта, який запропонував цілісну класифікацію видів мистецтва, й Г.Гегеля, який в лекції «Система окремих мистецтв» розглянув взаємозв'язок різних мистецтв. Також важливо акцентувати увагу на сучасному

² Кот Сергій. Культурна спадщина / Енциклопедія історії України. http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&l21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Kulturna_Spadschina

мистецтві як на роздумах про сучасний світ, на його ідеях та соціальній складовій.

Необхідно окремо зупинитися на різних видах та жанрах мистецтва, на історії його появи та розвитку в різних історичних періодах та особливостях в різних частинах світу та країнах. На конкретних прикладах мистецтва показати культурне розмаїття світу. Варто акцентувати увагу на художній культурі України в різні історичні періоди – від найдавніших часів до сьогодення (зразки художньої культури Трипілья, скіфів, мистецтво грецьких міст Причорномор'я; художня культура Русі, Великого князівства Литовського, Галицько-Волинської держави, художня культура козацької доби, художня культура ХІХ, ХХ, ХХІ ст.). Важливо паралельно знайомити з розвитком художньої культури на теренах Європи та інших частин світу. Демонструвати це на конкретних прикладах, використовуючи різноманітні аудіо- та відеоматеріали.

Також можна акцентувати увагу на деяких дискусійних темах в рамках лекції. Наприклад, чи вважати телебачення мистецтвом? Чи це все-таки засіб комунікації?

Лекція 2. Сучасне мистецтво: суперечливість основних тенденцій – синтез мистецтв та суверенність окремих видів мистецтв. (2 год).

План лекції.

Що таке «сучасне мистецтво»? Коли воно «починається»? Контексти, культурні смисли та трактування сучасного мистецтва. Анонімна знаменитість – тренд сучасного мистецтва.

Методичні рекомендації до лекції:

Варто нагадати, що сучасне мистецтво (contemporary art) - термін, що з'явився в 1960-х рр. для позначення художніх напрямків другої половини 20 ст. Зазвичай під сучасним мистецтвом мається на увазі мистецтво, яке протистоїть модернізму.

Насамперед, варто пам'ятати, що сучасне мистецтво мало пов'язане з естетикою. Тобто, якщо мистецтво зазвичай асоціюється саме з естетичним сприйняттям, то це – зовсім не той випадок. Сучасне мистецтво – соціально орієнтоване. Воно тісно пов'язане з світоглядною та громадянською позицією свого творця. За тисячоліття існування художньої культури в усіх її проявах змінювалися техніки малювання, архітектурного будівництва, музичного виконання тощо. Відповідно, й змінювалися задачі, які ставили перед собою митці. І саме сучасне мистецтво вкрай чітко артикулює ці зміни. Наприклад, Енді Воргол, «дизайнер, скульптор, письменник, видавець журналів, продюсер, режисер, родоначальник ідеології «homoniversale» (людина універсальна) й автор робіт, які стали синонімом комерційного поп-арту»³. Він, як новатор поп-арту, першим серед художників використав комп'ютер «Amiga» (1984 р.) для створення цифрових зображень. Його картина «Пляшки супу «Кемпбелл», на думку істориків мистецтва, є реакцією на суспільство споживання. Або картини

³ Енді Воргол – геній за покликанням. 06.08.2020. <https://eventukraine.com/leisure/endi-vorgol-genij-za-poklikannyam/>

шведської художниці Йонни Їнтон. Вона живе подалі від гамору людської цивілізації. А фарбу для своїх полотен виготовляє з природних матеріалів: соку ягід, з вугілля, подрібненого каміння. Таким чином, її картини є результатом співпраці Природи і Людини. а таке трактування співзвучне сучасному екологічному мисленню. Отже, розуміння контексту, самої особистості митця призводить й до розуміння соціальних та політичних посилів сучасного мистецтва.

Необхідно наголосити, що сучасному мистецтву притаманні дві взаємовиключні тенденції. З одного боку, ми спостерігаємо синтез різних мистецтв задля створення того чи іншого мистецького твору. Особливо це помітно в масових мистецьких заходах (музичний концерт з відео-супроводом). І водночас – збереження автономності того чи іншого виду мистецтва, з його поглибленням та деталізацією.

Варто зазначити, що розвиток сучасного мистецтва тісно пов'язаний з технологічним розвитком. Без появи нових технологій багато жанрів сучасного мистецтва були б просто неможливі: фотографія, кінематограф, телебачення, віртуальне мистецтво. Поява акрилових фарб, пластмаси, скловолкна значно розширили мистецькі пошуки та можливості втілення різноманітних творчих ідей. Сучасне мистецтво можна побачити в галереях, приватних колекціях, музеях, арт-студіях. Популярні такі нові форми сучасного мистецтва, як перформанс та інсталяції, що часто виконують роль політичних акцій чи демонструють громадянську позицію виконавців.

Що стосується анонімності, тобто бажання автора того чи іншого твору сучасного мистецтва залишатися невідомим широкому загалу, то чи не найяскравіший тому приклад – Марсель Дюшан та його «Фонтан» (квітень 1917). Вже в наші дні автори, наприклад, муралів, воліють залишатися невідомими, ховаючись за нік-неймами й ретельно не потрапляючи на очі своїм шанувальникам. Що створює ще більший ажіотаж навколо їхньої творчості.

Тема 3. Циклічність культурного розвитку («принцип культурних регіонів»).

Лекція 1. Культурні регіони світу та їх характерні риси.

План лекції:

Що таке «культурний регіон»? Які є культурні регіони світу? В чому специфіка та особливість кожного культурного регіону світу?

Методичні рекомендації до лекції:

Першопочатково необхідно ознайомитися з такими поняттями, як «світова спадщина ЮНЕСКО» та «список ЮНЕСКО».

До світової спадщини ЮНЕСКО (World Heritage) включені культурні та природні цінності, що є надбанням людства.

17 жовтня – 21 листопада 1972 р., Париж – Генеральна конференція ЮНЕСКО. Конвенція про охорону Всесвітньої культурної і природної спадщини (чинності набула з 1975 р.). Культурною спадщиною, згідно Конвенції, є:

«пам'ятки: архітектурні споруди, споруди монументальної скульптури та твори живопису, елементи або споруди археологічного характеру, надписи, печерні житла і комбінації елементів, що мають видатну універсальну цінність з точки зору історії, мистецтва або науки; групи споруд: групи окремих або пов'язаних між собою споруд, які в силу своєї архітектури, однорідності або свого місця в ландшафті мають видатну універсальну цінність з точки зору історії, мистецтва або науки; пам'ятки: творіння людини або спільні витвори природи і людини, а також території, включаючи археологічні пам'ятки, що мають видатну універсальну цінність з історичної, естетичної, етнологічної чи антропологічної точки зору»⁴.

На сьогодні список світової спадщини ЮНЕСКО нараховує 981 об'єкт у 160 країнах світу. Серед них - 759 культурних, 193 природних і 29 змішаних об'єктів.

До світової спадщини ЮНЕСКО, зокрема, внесені: палац Голестан (Ісламська республіка Іран), Кесон (комплекс історичних та архітектурних пам'яток в КНДР), вілли і сади Медичі в Тоскані (Італія), королівські соляні копальні у Величці і Бохні (Польща), китобійна станція Red Bay Basque (Канада), культурний ландшафт рисових терас Хунхе-Хані (КНР), історичне портове місто Левука (Фіджи), Бергпарк Вільгельмсхее (Німеччина), гірські форти Раджастану (Індія), Фудзисан, священне місце та джерело художнього натхнення (Японія), історичний центр Агадеса (Нігер), дерев'яні церкви Карпатського регіону (Україна та Польща), Коїмбрський університет Альта і Софія (Португалія), археологічна пам'ятка Аль-Зубара (Катар)⁵.

У списку культурної спадщини ЮНЕСКО внесені такі об'єкти культурної спадщини України (станом на 2020 р.):

- Собор Святої Софії та прилеглі чернечі будівлі, Києво-Печерська лавра (Київ),
- Ансамбль історичного центру Львова (Замкова гора, Підзамче і Середмістя та собор Святого Юра);
- Геодезична дуга Струве (довжина 2820 км, простягається територією 10-ти європейських країн, від Баренцового до Чорного моря. Південна межа знаходиться в Україні, на березі річки Дунай в с. Стара Некрасівка). Складається з 265 основних пунктів. До списку ЮНЕСКО внесли 34 пункти. В Україні це Катеринівка, Фельштин і Баранівка на Поділлі, Старонекрасівка у Бессарабії;
- Природний об'єкт: букові праліси і давні ліси Карпат та інших регіонів Європи. Розташовані у 12 європейських країнах. З них 25% - на території України (Карпатський біосферний заповідник, Ужанський національний природний парк, ділянки національних природних парків «Синевир», «Зачарований край», «Подільські Товтри» та природних заповідників «Горгани» і «Розточчя»;

⁴ Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage / UNESCO. <http://whc.unesco.org/en/conventiontext/>

⁵ Sites in Germany and Italy bring to 19 the number of sites inscribed on the World Heritage List this year Sunday, 23 June 2013 / UNESCO. <http://whc.unesco.org/en/news/1049>

- Архітектурний ансамбль XIX ст. «Резиденція митрополитів Буковини та Далмації» (Чернівці);
- Дерев'яні церкви Карпатського регіону в Україні та Польщі. Сакральна дерев'яна архітектура гуцульського, галицького, бойківського і лемківського типів. 16 дерев'яних церков. В Україні – 8 з них: собор св. Архистратига Михаїла і церква Вознесіння Господнього (с. Ужок і с. Ясіня Закарпаття), церква Різдва Пресвятої Богородиці в с. Нижній Вербіж, церква Зіслання Святого Духа в м. Рогатин, церква св. Юра в м. Дрогобич, церква Пресвятої Трійці в м. Жовква, церква Зіслання Святого Духа в с. Потелич та собор Пресвятої Богородиці в с. Матків у Галичині. Церкви в Рогатині і Дрогобичі є музеями. У решті відбуваються богослужіння;
- Стародавнє місто Херсонес Таврійський і його хора, тобто сільськогосподарська околиця античного полісу, (Севастополь, Крим). Окупації РФ Криму призвела й до загрози знищення цієї пам'ятки: у 2015 р. було зруйновано одну з античних ділянок хори.

До нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО з української культурної спадщини, з унікальних зразків її художньої культури, входять:

- Петриківський декоративний розпис (декоративно-орнаментальне народне малярство, виникло у с. Петриківка на Подніпров'ї, збереглися побутові речі XVII ст. з таким розписом);
- Козацькі пісні Запоріжжя і Подніпров'я. Протяжні пісні про козацькі походи та битви виконують гурти «Криниця», «Знахідка», «Первоцвіт», «Богуславочка». Першопочатково це був чоловічий спів. Нині ці пісні співають жінки, інколи змішані хори. У селах ще продовжують виконувати козацькі пісні поодинокі виконавці, часто під час великих свят. ЮНЕСКО козацькі пісні визнані як такі, що потребують охорони, оскільки їм загрожує зникнення з культурного простору;
- Косівська мальована кераміка (посуд, предмети обрядового призначення, іграшки; виникла у XVIII ст. у селах Гуцульщини). На сьогодні традиція розпису кераміки по білій глині зеленим, жовтим і коричневим кольорами побутує та розвивається у м. Косів, селищі Кути і селах Пістинь, Вербоivecь, Старий Косів.⁶

Для кращого засвоєння матеріалу необхідно супроводжувати розповідь візуальним рядом. Наприклад, підготувати презентації, де будуть зображення згадуваних у лекції об'єктів культурної спадщини. Або запропонувати для перегляду невеличкі відео-огляди цих об'єктів.

Згідно визначення ЮНЕСКО, є наступні культурні регіони світу:

- Європейський;
- Африканський;
- Американський;
- Далекосхідний;
- Індійський;

⁶ Які об'єкти охороняє ЮНЕСКО в Україні? 16 листопада 2020 / Ukraïner. <https://ukraïner.net/unesco-v-ukraini/>

- Арабо-мусульманський.

При знайомстві з характерними рисами та особливостями кожного з вищезазначених регіонів, варто для початку окреслити географічні межі їх поширення та історичні умови формування та розвитку. Наприклад, акцентувати увагу на розумінні «Європи» в різні історичні періоди: Європа як персонаж «Іліади» Гомера або ж ототожнення Європи з християнством в часи Середньовіччя, на противагу арабо-мусульманському сходу, чи Європа як синонім західної цивілізації в Нові часи тощо. Тоді як культурну самобутність далекосхідного культурного регіону добре розглянути через ознайомлення з китайськими та японськими духовними традиціями, присмаченими елементами індійської культури. Із сучасних жанрів художньої культури чи не найбільшу популярність отримала мультиплікація аніме. Жанр зародився в Японії на початку ХХ ст. Японські кінорежисери експериментували з технікою мультиплікації. Перші аніме тривали 1-5 хвилин; робилися художниками-одинаками. Характерною рисою перших аніме була наявність лише чотирьох пальців у героїв цих фільмів. Це – запозичена американська традиція. Вважалося, що так легше малювати персонажів й виглядають вони краще. Перший японський анімаційний фільм (1917 р.) – «Новий альбом нарисів» («Декобоко Шін Гате») Декотена Шімокави. Фільм був намальований крейдою на чорній дошці й знятий на плівку. Засновник традицій сучасного аніме, вже після Другої світової війни – Тедзука Осаму («бог аніме і манги»). 1980-ті – «золотий вік» аніме і манги (японських коміксів), з характерними великими очима персонажів. На сьогодні аніме – унікальний мистецький жанр, що розрахований, насамперед, на тінейджерську аудиторію⁷. Арабо-мусульманський культурний регіон – симбіоз ісламу та арабської мови з елементами домусульманських традицій. На сьогодні іслам поширений в 120 країнах, переважно Північної Африки та Азії. Вплив ісламу позначився на тому, що пластичне мистецтво практично не характерне цьому типу культури. Тоді як мистецтво каліграфії набуло небаченого рівня розвитку та глибинних філософських смислів. Так само, як арабеска – унікальне явище арабо-мусульманської культури. Це – складний орнамент, в якому тісно переплелися мистецтво каліграфії та точних математичних розрахунків. Африканський культурний регіон має культурний поділ на Північну та Тропічну Африку. Північна африканська культурна традиція асоціюється є давньоєгипетською цивілізацією. На більш пізніх історичних етапах на формування та розвиток цієї культурної традиції мав іслам. Тропічна африканська культурна традиція добре може бути проілюстрована на прикладі ритуальних масок та місцевих релігійних традицій, зокрема – музично-танцювальній магії. Художня культура американського культурного регіону – це, насамперед, культурні традиції доколумбової Америки (майя, ацтеки, інки). На прикладі архітектурної спадщини та мистецтва можна ознайомитися з характерними рисами даної культурної традиції, що увібрала в себе різноманітні родо-племінні культури, шаманські практики, тотемістичні уявлення. Також для художньої культури доколумбової Америки характерний високий рівень розвитку ювелірного мистецтва, оздоблення виробів з пір'я птахів (головні убори

⁷ Що таке аніме? / Мій світ. <https://sites.google.com/site/svitsteari/moie-interesi/so-take-anime>

вождів та знатних воїнів), багата музична культура, унікальна кераміка. Окремо варто розповісти про архітектуру, скульптуру й живопис Латинської Америки. На прикладі поєднання традицій європейського бароко та етнічних традицій аборигенів постало мистецтво колоніальної епохи XVI-XVIII ст. Чи національно-патріотичні ідеї, що в XX ст. набули в країнах Латинської Америки популярності, та спричинили розквіт самобутніх мексиканської та бразильської мистецьких шкіл. Або унікальний стиль Фріди Кало, що вже став культурним брендом Мексики, відомим в усьому світі. Неокласичні риси притаманні культурній традиції Північної Америки. Зокрема, це яскраво видно в архітектурі США (Капітолій, що нагадує давньоримську велич). Неоготика Північної Америки – це стиль будівництва храмів, університетів та приватних садиб (Прінстонський університет). У Канаді розквітнув мистецький талант графіка Якова Гніздовського, живописця-монументаліста Михайла Дмитренка.

Індійський культурний регіон – це культура Індії, де проживає численна кількість народів, що розмовляють близько 900 мовами та діалектами. Індія – країна походження індуїзму та буддизму. На художню культуру індійського культурного регіону суттєво впливають місцеві фольклорні традиції та релігійно-світоглядні погляди. Наприклад, комплекс індуїстських храмів Кхаджурахо (XI ст.), присвячений Шиві, першопочатково мав 85 храмових споруд (нині - 22). Стіни прикрашають 646 зовнішніх і 226 внутрішніх скульптур. Храмовий комплекс є об'єктом світової спадщини ЮНЕСКО⁸. Розквіт індійської мініатюри пов'язаний з епохою Великих Моголів. Вторгнення західноєвропейських цивілізаційних традицій у XVIII ст. завершили розвиток культурної традиції Великих Моголів, яка поєднувала індійські й мусульманські традиції. Особливо знамениті на сьогодні індійські вироби з дорогоцінних порід дерев, багато інкрустовані дорогоцінним камінням та металами, різьблення по кістці, витончені різнобарвні тканини. Для художньої культури Індії характерним є синтез мистецтв – музики, танцю, поезії. Самобутнім є й індійський кінематограф.

Навіть такий побіжний огляд характерних рис різних культурних регіонів світу допомагає зрозуміти культурне різноманіття та унікальну самобутність кожної культури на різних етапах історичного розвитку.

Лекція 2. (2 год). Художня спадщина України: регіональне та культурне різноманіття.

Методичні рекомендації до лекції:

В Україні до 30-ї річниці державної Незалежності стартував міжнародний культурно-соціальний проект «Таємниці України для тебе». Організатори проекту: БО «Благодійний Фонд» «Чисті серцем» та Центр української культури у м. Таллінн. Як зазначено на сайті проекту, «давно назріла потреба створення єдиної бази видів народних ремесел (особливості, історія походження, покрокова інструкція виготовлення), зібрання рецептів автентичної української кухні (історія походження страв та рецепти їх приготування), популяризація історичних, природних та культурних об'єктів з різних регіонів України

⁸ Масол Л.М. Мистецтво (10-11 клас). – К.: Видавничий дім «Освіта». - С. 64.

(легенди, історія створення сіл\ міст, цікаві розповіді про історичні та культурні пам'ятки)». Зібрану інформацію планується впорядкувати «в унікальних книгах, виготовлених в давній «черпаний» спосіб, і подарованих в Національну бібліотеку України ім. Вернадського, Національну бібліотеку Ватикану, Королівську бібліотеку Великої Британії, Олександрівську бібліотеку, бібліотеку Конгресу США. Друковані примірники презентуватимуть в усіх обласних центрах України та подарують їх в обласні бібліотеки, загальноосвітні школи, дипломатичні місії і українській діаспорі за кордоном». Також запланована інтерактивна виставкова експозиція. Її майбутні експонати – це зразки ремісничих виробів, моделі одягу, картини. Також у планах – створення міжнародної онлайн-платформи для українських митців. Вони зможуть на ній розміщувати свої роботи, інформацію про себе та свою діяльність, контакти. Останніми роками набуває популярності тема кулінарної, гастрономічної культури. Цей процес також не залишився поза увагою організаторів проекту. Заплановано створення історико-культурних та гастрономічних маршрутів Україною «Зустрінемо, розкажемо, навчимо, пригостимо»⁹. Презентація проекту відбулася в МЗС України. Під час презентації міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба сказав: «Я дуже радий, що сьогодні, у День вишиванки [травень 2021 р. – О.С.], ми презентуємо проєкт «Таємниці України для тебе», який ми із задоволенням підтримуємо. У межах цього проєкту ми хочемо розказати і самим українцям, і світові про те, наскільки прекрасною є мозаїка української культури, яка складається з культур корінних народів і національних меншин, що населяють нашу державу, і тих регіональних відмінностей, якими славиться Україна»¹⁰.

Акцентувавши увагу на даному проєкті, важливо ще раз підкреслити важливість плекання культурного різноманіття України через художню культуру, її представлення в різних сферах життя соціуму. Як приклад, можна продемонструвати карту вишиваної України, де наочно, по областях показане різноманіття візерунків та культурних смислів цих візерунків¹¹.

Також варто нагадати, що ЮНЕСКО у 2001 р. прийняла Загальну декларацію про культурне різноманіття. Генеральна Асамблея ООН в грудні 2002 р. у своїй резолюції проголосила 21 травня Всесвітнім днем культурного різноманіття в ім'я діалогу та розвитку.

Україна – це історія та культура різних етносів та народів протягом тривалого історичного часу. 1 листопада 1991 р. була прийнята Декларація прав національностей України¹². У 1992 р. – Закон «Про національні меншини в Україні»¹³.

⁹ Мотивуйся та пізнавай Україну щодня! / Таємниці України. https://tainaua.blogspot.com/p/blog-page_17.html

¹⁰ Кулеба презентував міжнародний проєкт про культурне різноманіття України. 20.05.2021 / Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3249670-kuleba-prezentuvav-miznarodnij-proekt-pro-kulturne-riznomanitta-ukraini.html>

¹¹ Вишивана моя Україна. Карта вишиваної України. <https://www.pinterest.com/pin/833588212261114706/>

¹² Декларація прав національностей України / Верховна Рада України. Законодавство України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1771-12#Text>

¹³ Закон України «Про національні меншини в Україні» / Верховна Рада України. Законодавство України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-12#Text>

На теренах України ми маємо зразки архітектурної спадщини різних історичних періодів та художніх стилів: елементи трипільських поселень; грецьких причорноморських міст-полісів; києво-руську архітектурну спадщину; ренесансні традиції литовсько-польського періоду; замкову архітектуру Хотина, Кам'янець-Подільського, Меджибожа, Олеська, Мукачева; магнатські резиденції як приклади оборонно-палацової архітектури (Золочів, Жовква); храмова архітектура різних релігій та конфесій (православні церкви, католицькі костели, мусульманські мечеті, іудейські синагоги, караїмські кенаси, буддистські ступи); українське бароко; класицизм адміністративних споруд та навчальних закладів; романтизм садово-паркових комплексів; українську сецесію; модернізм залізничних вокзалів; радянський помпезний неокласицизм; хмарочоси бізнес-центрів, готелів, житлових комплексів...

Так само різноманітно представлена й скульптура - від трипільських статуєток до авангардної пластики Олександра Архипенка. А дерев'яні барокові скульптури Йогана-Георга Пінзеля не перестають дивувати вишукану глядацьку публіку Парижу, Відня, Мюнхена, Праги...

Найдревніше візуальне мистецтво представлене зображеннями в Кам'яній Могилі неподалік від Мелітополя. Вражають своєю монументальністю та самобутністю фрески й мозаїки Софійського собору в Києві. А тихе провінційне на сьогодні містечко Жовква на Львівщині у XVII ст. була осередком іконопису, де творили свої шедеври Іван Руткович та Йов Кондзелевич...

За таким же підходом – від найдавніших часів до сьогодення, з акцентами на найбільш яскравих прикладах та зразках, можна охарактеризувати й музичне мистецтво України, театральне та кіномистецтво.

Щодо культурного різноманіття сьогодення, то тут варто акцентувати увагу на художньо-мистецьких традиціях різних народів, що проживають в Україні. Це й кримськотатарські мистецькі традиції, й угорські, польські, румунські, болгарські, грецькі, єврейські, вірменські...

Регіональне різноманіття добре продемонструвати знову ж таки – на прикладі гастрономічної культури або особливостях національного одягу. Для цього необхідно активно використовувати відео- та фото-матеріали.

Тема 4. Потенціал художньої культури: «Україна-світ», «Україна-Європа».

Лекція 1. Художня культура як засіб просування інтересів України на міжнародній арені (2 год).

План лекції.

Що таке «культурна політика»? Які її моделі діють? Яка модель найбільш прийнятна для України? Які основні гравці культурної політики та її напрямки й завдання?

Методичні рекомендації до лекції:

Сучасна сильна держава – це не лише її політичний, військовий та економічний вплив на світовій арені, а й її культурний потенціал та можливості його застосування.

Тактично та стратегічно вивірена внутрішня та зовнішня культурна політика здатні вкрай позитивно впливати на вирішення важливих соціально-економічних, етнічних, релігійних та інших проблем у самій державі.

То що ж називають «культурною політикою»?

Насамперед, важливо наголосити, що культурною політикою прийнято вважати заходи (міжнародного, державного, регіонального рівня), зосереджені на культурі як такій. Вони «призначені для здійснення безпосереднього впливу на окремих осіб, групи або суспільства в тому числі на створення, виробництво, поширення та розподіл культурної діяльності, культурних товарів та послуг, а також доступ до них. Суб'єктами культурної політики є держава, міжнародні організації, політичні партії, громадські об'єднання та рухи. Культурна політика покликана задовольняти культурні потреби широких мас населення, сприяти культурному прогресу»¹⁴. Тобто, культурна політика скерована на організацію культурного процесу, а також – на забезпечення свободи культурних та мистецьких процесів. Культурна політика передбачає формування цілей культурного процесу, співробітницьких стратегій усіх учасників (гравців) культурної політики, культурну освіту, культурну спадщину, джерела фінансування мистецьких проектів¹⁵.

На сьогодні сформувалося кілька моделей культурної політики. Варто про них поговорити більш докладно та спробувати «приміряти» кожен з них на Україну, проаналізувати плюси й мінуси саме в розрізі формування та реалізації культурної політики нашої держави.

1. «Держава-помічник» - на державному рівні маємо стимулювання бізнесово-комерційного сектора задля вкладання його представниками коштів та інших ресурсів в розвиток сфери культури (США). Позитивною стороною такої моделі є податкові пільги для бізнесу та інші економічні вигоди. Але часто фінансування чи матеріальна підтримка залежить від особистих вподобань або політичної кон'юнктури; і не завжди така підтримка стабільна та передбачувана.
2. «Держава-інженер» - надходження коштів до сфери культури та контроль над ними – пріоритет державних органів влади. Це призводить до появи «офіційної» та «неофіційної» культури (країни Східної Європи).
3. Держава-архітектор – існування великої кількості офіційних творчих об'єднань; централізоване довгострокове фінансування у сфері культури. Серйозні ризики залежності культурного розвитку від волі державної влади. Вирішення цієї проблеми можливе за впровадження багатоканального фінансування (Франція).
4. Держава-патрон – створення незалежних організацій, що виконують роль медіаторів між державою і сферою культури. Їхні експертизи щодо тих чи інших культурних ініціатив дозволяють розподіляти відповідні

¹⁴ Дерега В.В. Культурна політика та особливості її формування в Україні. С. 108.
<https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/posibnuku/315/12.pdf>

¹⁵ Глосарій. Поняття сталого культурного розвитку, 2018 / Український культурний фонд.
<https://uccs.org.ua/uncategorized/hlosarij-poniattia-staloho-kulturnoho-rozvytku/>

фінанси. Такий підхід стимулює інноваційний розвиток культури. намагання тримати руку на пульсі культурних запитів (Великобританія, Фінляндія)¹⁶.

Суб'єкти культурної політики ЄС: Європейська Комісія, Європейський Парламент, Рада Європи, ЮНЕСКО; міністри культури країн-членів ЄС.

Засади культурної політики ЄС (основні віхи):

1977 р. – перший план культурної діяльності, прийнятий Європейською Комісією.

1989 р. – Директива «Телебачення без кордонів»; окремі заходи з охорони історико-культурної спадщини.

Європейський соціальний фонд, Європейський фонд регіонального розвитку – фінансування творчих стипендій, літературних перекладів.

1992 р. – Маастрихтський договір, стаття 128: спільнота ЄС, поважаючи національне й регіональне різноманіття країн-членів ЄС, робитиме внесок у розвиток культур цих країн та піклуватиметься про спільний європейський спадок.

1996 р. – програмний документ ЮНЕСКО «Наша творча різноманітність».

У двох вищезгаданих програмних документах наголошено на «інструментальній функції культури як мотиватора й рушія позитивних змін у багатьох економічних і суспільних галузях»¹⁷.

1996 р. – програма «Калейдоскоп»: підтримка художньої творчості і сприяння знанням та поширенню культур європейських народів.

1997 р. – програма «Аріан»: сприяння книговидавництва, перекладацької діяльності, популяризації європейської літературної спадщини.

1997 р. – програма «Рафаель»: співпраця щодо охорони європейської культурної спадщини.

1997 р. – програмний документ Ради Європи «З периферії до центру уваги».

2001 р. – Європейський культурний парламент. З 2003 р. в цій організації представлена й Україна. Це – панєвропейська позадержавна структура, до якої входять митці та інтелектуали.

Опатія (Хорватія), 2003 р. – конференція міністрів культури країн-членів ЄС: визначення ролі й функцій міністрів культури в міжкультурному діалозі та при культурному різноманітті.

8 березня 2006 р., Брюссель – Зелена книга (Європейська стратегія стійкої, конкурентоздатної і безпечної енергетики).

2003-2007 рр. – проект трьох «К» Ради Європи «The Creating Cultural Capital project» - скерований на інноваційний розвиток маленьких міст та містечок країн ЄС. Наприклад, для проведення концертів розшукували занедбані промислові приміщення та переоблаштували їх на концертні майданчики.

¹⁶ Живоглядова Д. Актуально: про політику, культурну політику? 6.08.2019 / Український культурний фонд. <https://uaculture.org/texts/aktualno-pro-kulturnu-polityku/>

¹⁷ Культурна політика України: національна модель у європейському контексті: аналітична доповідь / Здіорук С.І., Литвиненко О.М., Розумна О.П. – К.: НІСД, 2012. – С. 8. https://niss.gov.ua/sites/default/files/2013-02/Kultura_Zdioruk-beb1d.pdf

Травень 2008 р. – стартувала багаторічна програма «Культура-2000»: субсидювання культурної співпраці в галузі літератури, культурної спадщини, образотворчому мистецтві тощо. Програма є відкритою не лише для країн ЄС, а для всіх, хто уклав відповідні договори співпраці.

21-23 жовтня 2011 р., Люблін (Польща) – Конгрес культури Східного партнерства.

2012 р. – Програма Східного партнерства «Культура». Дана ініціатива стала першою програмою співпраці у сфері культури між країнами ЄС та країнами Східного партнерства: Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Молдова, Україна¹⁸.

Лекція 2. Художня культура України на міжнародній арені: здобутки, перспективи, проблеми (2 год)

План лекції:

Які є формати представлення української культури на міжнародній арені? Важливі складові популяризації та просування української художньої культури. Традиційне мистецтво та сучасна культура в культурній політиці України.

Успішне входження української культури до європейського (ширше - світового) гуманітарного простору не можливе без належного фінансування як з боку держави, так і недержавної фінансово-матеріальної підтримки. А також – без наповнення українського культурного продукту національним змістом. Жоден твір української художньої культури не може бути цікавим закордонним читачам-слухачам-глядачам, якщо він не цікавий у себе на батьківщині, для українського читача-слухача-глядача. Зацікавлення породжує практичний. Комерційний інтерес, та створює перспективи взаємодії, партнерства, цікавих взаємообмінів та спільних мистецьких проєктів.

Експерти пропонують наступний формат представлення української культури. Її художніх зразків зокрема, на міжнародному рівні таким чином:

«• створення відповідних інформаційно-культурних установ у європейських містах;

- підтримка державою окремих спільних культурно-мистецьких проєктів, ініційованих громадським сектором;
- підтримка програм і проєктів Європейської Комісії та Ради Європи»¹⁹.

Важливою частиною художньої культури є не лише різноманітні мистецькі твори, а й грамотний культурний менеджмент. Це є однією зі складових успішної культурної політики України на міжнародній арені.

Наголошую, що варто представляти не лише традиційну культуру, а й сучасне мистецтво. Тим паче, що шедеври представників українського сучасного мистецтва є в світових музейних колекціях. Для наочності варто

¹⁸ Культурна політика України: національна модель у європейському контексті: аналітична доповідь / Здіорук С.І., Литвиненко О.М., Розумна О.П. – К.: НІСД, 2012. – С. 11-12. https://niss.gov.ua/sites/default/files/2013-02/Kultura_Zdioruk-beb1d.pdf

¹⁹ Культурна політика України: національна модель у європейському контексті: аналітична доповідь / Здіорук С.І., Литвиненко О.М., Розумна О.П. – К.: НІСД, 2012. – С. 14. https://niss.gov.ua/sites/default/files/2013-02/Kultura_Zdioruk-beb1d.pdf

продемонструвати студентам відео-матеріали українських колекцій з музейних експозицій МоМа, Тейт Модерн, Центру Жоржа Помпіду. Як приклад успішного просування української художньої культури в інших країнах, варто також розповісти про український літературний постмодернізм, зокрема твори Юрія Андруховича, Софії Андрухович, Сергія Жадана, Ірени Карпи, Оксани Забужко.

Але не можна оминати увагою й проблеми, пов'язані з представленням художньої культури України на міжнародній арені.

Твори образотворчого мистецтва Олександра Ройтбурда, Марії Приймаченко, музична збірка «Звуки Чорнобиля», візуальний проект «Нарбут XXI», різдвяний концерт світової та української класики від LvivMozArt, виступи гурту «ДахаБраха» на фестивалі глобальної музики globalFEST, онлайн-курсу «Україна: історія, культура та ідентичність», поява україномовних гідів у світових музеях, шалений успіх гурту Go_A з піснею «Шум» – це лише короткий перелік крокування художньої культури, в різних її проявах, як в країнах Європи, так і на загальносвітовому рівні. Останніми роками Україна як держава надзвичайно потужно заявила про себе саме через культуру. Але скорочення видатків на культуру, умови карантину не сприяють закріпленню цього успіху та зміцненню української культурної політики та дипломатії.

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 2 (теми 5-9).

Тема 5. Художня культура глобалізованого світу.

Лекція 1.

Культурна глобалізація та її вплив на художню культуру.

План лекції.

Що таке «культурна глобалізація»? Її характерні риси, регіональні особливості, наслідки впливу та перспективи розвитку.

Збільшення обсягів та векторів економічного й культурного обміну між країнами та континентами ускладнюють галузеву структуру художньої культури. У сучасному світі зростають духовні та естетичні потреби та запити людства. Інтернет-технології лише пришвидшують ці процеси.

Варто наголосити, що навіть надпотужна економічно чи політично будь-яка держава не в змозі задовольнити культурні запити своїх громадян, не звертаючись до світової культурної спадщини. Але слід враховувати, що культурний обмін передбачає й дві взаємопов'язані та взаємозалежні тенденції: співробітництво й суперництво. Гостро постають проблеми акультурації, інтеграції та асиміляції в культурному просторі.

Кінець 1980-х рр – з'явився термін «культурна глобалізація». Його поява була викликана стрімкими геополітичними змінами в світі (падіння Берлінського муру, агонія СРСР), зближенням націй, розширенням культурних контактів різних народів.

Культурна глобалізація позначає процес прискорення інтеграції в світову систему зв'язку та комунікацій, економічних зв'язків, формування та зростання ролі транснаціональних корпорацій та світового ринку, вплив медіа, відкритість кордонів та розвиток транспортної мережі планети.

Глобалізація. в тому числі й культурна – одна з найяскравіших рис сучасного розвитку людства. Що позначилося й на тематиці та соціальному змісті мистецтва, науки, виховання, освіти.

Часто йде мова про негативний вплив глобалізації на культуру, зокрема національну. Але разом з тим, саме глобалізація відкриває можливості для різних культур ставати більш відомими, вийти за територіальні та етнічні межі свого побутування. Віртуалізація культури (віртуальні музеї, подорожі, виставки, концерти тощо), особливо в умовах пандемії. Продемонстрували неймовірні можливості доступу до світової культурної спадщини та можливість ознайомитися з найкращими зразками світової художньої культури де б вони не знаходилися.

Лекція 2. Художня культура України в умовах культурної глобалізації

План лекції.

Характерні риси розвитку художньої культури в Україні за доби глобалізації. Проблеми, досягнення та перспективи глобальних впливів на художню культуру України.

Україна, її відкритість зовнішньому світові, призвела до зростання й посилення залежності від загальносвітових культурно-інформаційних процесів. Це знайшло своє вираження у:

- Глобалізація культурної індустрії;
- Комерціалізація культурної сфери;
- Залежність від державного фінансування та інвестиційних проєктів;
- Зближення «елітарної» та «масової» культури;
- Включеність в світову мережу інтернет-технологій;
- Стрімке зростання потоків та обсягів інформації;
- Зниження національної специфіки у загальносвітових культурно-інформаційних обмінах, «вестернізація» культури, але, разом з тим – потяг до плекання культурної самобутності та творення бренду «українська художня культура».

Кожен з вищезазначених пунктів варто підтвердити конкретними фактами та аргументами, звертаючись при цьому й до думки аудиторії.

Загалом у цій темі, якій присвячено дві лекції, варто максимально акцентувати увагу саме на конкретних прикладах культурної глобалізації. Зокрема. варто звернутися до праць Нестора Гарсія Канкліні «Уявлена глобалізація» та Домініка Муазі «Геополітика емоцій. Як культури страху, приниження та надії змінюють світ».

Тема 6. Цифрова культура: реалії сьогодення та перспективи (4 год).

Лекція 1. Цифрова культура (кіберкультура) – новий етап розвитку людства (2 год).

План лекції.

Що таке «цифрова культура» (кіберкультура)? Що таке штучний інтелект та як він працює? Перспективи та виклики цифрової культури.

Методичні рекомендації до лекції:

На початку варто згадати ідею такого серіалу, як «Чорне дзеркало». За задумкою сценаристів, кожна серія присвячена окремій історії впливу технологій на життя людини/людей. Зазвичай показані саме негативні наслідки технологізації нашого життя, хоча, здавалося б, технології, навпаки, мають покращувати його якість. Звісно, в цьому кінофільмі певною мірою гіперболізовано деякі явища недалекого майбутнього, але такий погляд слугує засторогою – не варто переходити червону лінію, за якою вже не людина керує технологіями, а технології – людиною. І тут ми стикаємося з дилемою – а як же можуть мирно й продуктивно співіснувати культура і технології?

До появи технології панувало мистецтво. Лише конкретна людина могла зробити щось, що виходило лише в неї. І це був її дар, її мистецтво творити. Технологія, її відносна масовість призводила до того, що дар став доступним всім. Наприклад, виготовлення знаряддя праці або полювання. Це можна розглянути як мистецтво - необхідні магічні дії, що супроводжують процес виготовлення, нанесення орнаменту тощо. А можна розглядати знаряддя праці чи полювання як предмет вжитку – тоді це вже технологія. Лише сам автор, творець, є носієм унікального мистецького дару виготовлення керамічного горщика, списа чи кам'яної сокири. З його смертю не стане й подальшого втілення його мистецького дару. При технологічному ж виготовленні керамічного горщика, списа чи кам'яної сокири вони втрачуть свою мистецьку унікальність і неповторність, але стануть масовими, доступними багатьом. Момент переходу від мистецтва до технології фактично створив сучасну людську цивілізацію, зробив можливим її подальший розвиток і вдосконалення.

І саме розвиток технологій призвів, зрештою, до появи цифрової культури. вужче – цифрового мистецтва. Штучний інтелект вже грає в шахи, малює картини, пише музику. Чи зможе він з часом замінити людину-творця, людину-митця – питання складне й неоднозначне. Адже поки що програми штучного інтелекту пише людина. Чи далеко в часі від нас та мить, коли штучний інтелект стане здатним до самовідтворення й тоді людина стане зайвою ланкою в цьому еволюційному ланцюгу. Як стверджує Мічіо Кайку, відомий фізик, популяризатор науки, поки що штучний інтелект має свідомість на рівні таргана, тому людина є у безпеці. Але чи довго це триватиме?

Завдяки штучному інтелекту з'явився «інсепціонізм», тобто мистецтво нейронних мереж створювати зображення, музику, книгу. На сьогодні прийнято вважати, що штучний інтелект на основі закладених людиною алгоритмів просто змішує, міксує попередні здобутки людства. Тобто таке мистецтво є вторинним. Але тут можна заперечити, що всі мистецькі стилі, напрямки, ідеї, шедеври також виникали не на пустому місці, а всотували в себе досвід своїх попередників. Припускають, що нейронна мережа не здатна розуміти сенсу згенерованої нею картини чи музики. Але ж і мистецтво не претендує на монополію розуміння лише авторського задуму, без рефлексій глядача-слухача-читача. Вже маємо на сьогодні приклади цифрового мистецтвознавства: нейронні мережі аналізують твори, відрізняючи імпресіоністів від постімпресіоністів.

Цікавий приклад цифрової культури та її просування в світі – портрет «Едмонда Белама» у 2018 р. на аукціоні Christie's (Нью-Йорк) був проданий за 432,5 тис. доларів (стартова ціна – 7 тис. доларів). Дана картина – результат роботи штучного інтелекту, створеного групою розробників «Obvious» (Париж) Хьюго Каселлесом-Дюпре, П'єром Фотрелем і Готьє Верньєром. Перш, ніж намалювати цю картину, штучний інтелект вивчив понад 15 тисяч картин XIV-XX ст. Одна нейронна мережа (генератор) малювала картину, а друга (дискримінатор) – перевіряла її оригінальність, на основі вивчених мистецьких шедеврів людства²⁰. Тут варто зазначити, що вже стало доконаним фактом – цифрова культура є повноправним учасником гуманітарного простору.

Тому явище цифрової культури є знаковим. Воно вказує на все більше домінуючу роль соціалізації сучасного суспільства – інформаційно-віртуальну.

Вже маємо досить-таки чіткий поділ на «цифрових туристів» та «цифрових аборигенів». Умови локдауну ще більше посилили роль цифрової культури в нашому сьогоденні.

Кіберпанк в кіно та літературі, цифрові та звукові інсталяції, відео-скульптура, техно- та електронна музика, віртуальні музеї, художні виставки, театральні вистави, софт-арт – це актуальна художня культура сьогодення. Відбувається кардинальне переосмислення ролі та місця культури в цивілізаційних процесах.

Необхідно усвідомити, що покоління Z (а до нього за кілька років приєднається покоління Альфа – народжені після 2010 р.) вже є не лише активними споживачами культури, в тому числі й цифрової (а то й лише цифрової), а й її виробниками; монетизують свої творчі, креативні ідеї та їх практичну реалізацію через різноманітні соціальні мережі.

Лекція 2. Цифрова культура та український соціум (2 год).

План лекції:

Які важливі питання розвитку цифрової культури українського соціуму? Чи готове українське суспільство до викликів та перспектив цифрової культури?

Необхідно наголосити, що на порядку денному для України як держави, поміж усіх інших викликів, необхідним є чітка тактика та стратегія культурного розвитку. Стрімкі зміни науково-технічного, соціально-економічного, геополітичного, соціокультурного, інформаційного простору актуалізували вироблення та впровадження інноваційних стратегій для інтеграції в поточні світові процеси. При цьому необхідно зберігати власне культурно-самобутнє обличчя. Але варто бути не лише успішним учасником глобалізації.

Акцент варто зробити на глокалізацію, тобто пристосування глобального досвіду для локальних умов (термін походить з японської традиції дочакука – пристосування методів обробки землі у відповідності до конкретних умов). Україна в умовах культурної глобалізації, розвитку цифрової культури цілком успішно може зробити (і подекуди робить) ставку на плекання своєї культурної самобутності, з опертям на народну художню культуру як її максимально

²⁰ Картину, створену штучним інтелектом, продали за \$ 432 тисячі. 26.10.2018 / BURO.
<https://www.buro247.ua/culture/arts/first-ever-artificial-intelligence-portrait-christ.html>

автентичному варіанті так і в сучасній інтерпретації. Автентика приваблює своєю архаїчністю, глибинністю смислів та відчуттям причетності до своїх витоків, що особливо актуальному в сучасному неспокійному світі. Тоді як сучасна інтерпретація сприяє зацікавленню як автентичними формами, так і творить новий культурний продукт, затребуваний на ринку. Для прикладу необхідно продемонструвати виступи сучасних гуртів та виконавців «Даха-Браха», «Go_A», «Воплі Відоплясова», «Мотанка», Катя Силу, Іларія. В аутентичній манері працюють гурти «Буття», «Древо». Образотворчі полотна серії «Мотанка» Марти Пітчук, «Душа України» Ольги Гайдамаки, «Український Космос» Олега Шупляка дозволяють відчути глибину української традиційної культури, наповненої сучасними смислами та звучанням.

В Україні, так само як і в світі загалом, «цифрові аборигени» (Digital Natives), легко знаходить спільну мову такими ж «аборигенами» чи однодумцями по ввій планеті. Цифрова культура фактично стирає кордони, мовні бар'єри, вікові, соціальні, статусні умовності та розмежування. Сучасні системи комунікації (насамперед, соціальні мережі) дозволяють «цифровим аборигенам» мислити планетарними масштабами. Наприклад, завдяки цифровій культурі стала можливою швидка хвиля популяризації «антипутінського фольклору» українських футбольних ультрас з Харкова.

Необхідно враховувати, що покоління Z, згідно прогнозів, до 2025 р. становитиме 75% зайнятого населення нашої планети. Для цього покоління в системі ціннісних орієнтирів на перше місце виходять враження («економіка вражень» - креативні простори кафе, нестандартні виставки мистецтва, коли глядач є й учасником творчого процесу тощо) й новий досвід. Такі прогнози актуалізують проблему переорієнтації економіки з надмірного споживання (навіть споживацтва) на екологічні рейки. На порядок денний виходить комерціалізація таланту, уяви, інтелектуальної власності. Це такі сектори художньої культури, як дизайн, відеоігри, мода, VR-технології (технології віртуальної реальності), серіальна продукція, оцифровані музеї.

Необхідно згадати країни-лідери креативної економіки: Великобританія, Данія, Ізраїль, Ірландія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Сингапур, Швейцарія, Фінляндія, Франція, Швейцарія, Швеція. Є прямий взаємозв'язок між тим, як країна вирішує екологічні проблеми та творить креативну економіку: чим вищий рівень екологічної свідомості, тим кращі показники економічного, а звідти – й гуманітарного та культурного розвитку²¹.

Отож, на сьогодні в Україні вже маємо «цифрову культуру», зумовлену швидким зростанням темпів творення віртуальних спільнот, віртуальних соціальних груп В межах існування цих спільнот вже виробилася своя мова спілкування, поняття, аббревіатури, меми, навіть спосіб мислення, віртуальна етика, ціннісні орієнтири, форми соціалізації, соціальної поведінки.

Цифрова культура в Україні має й свою специфіку. Йдеться про «цифровий» вплив РФ на українське суспільство, на свідомість українських громадян. Безперешкодність насичення віртуального інформаційного простору

²¹ Розвиток креативної економіки зупинить "відтік мізків" за кордон. 21.08.2019 / Економічна правда.
<https://www.epravda.com.ua/news/2019/08/21/650775/>

російським культурно-інформаційним контентом, різноманітними ідеологічними кліше «русского мира» є серйозною загрозою для України. Цьому сприяє й пострадянська звичка «халяви», тобто безоплатного доступу до російського піратського контенту Інтернет-платформ. Для подолання даної інформаційної залежності актуалізується питання розширення віртуальних горизонтів через вивчення англійської мови, перегляд кінофільмів різних країн, різноманітні віртуальні мистецькі заходи країн Європи та світу загалом, популяризацію відповідних освітніх платформ. Загалом залучення української віртуальної аудиторії споживачів до світових культурно-мистецьких тенденцій²².

На завершення необхідно наголосити, що «масштабна інтеграція в цифрову культуру українського суспільства на його різних соціальних рівнях лише посилить ділову активність, зростання соціального капіталу, сприятиме підвищенню конкурентоспроможності національної освіти і науки. <...> Йдеться не лише про розвиток в Україні новітніх моделей соціальної залученості та соціальної мобільності загалом, а, насамперед, про потребу підготовки громадян (ще з дитячого віку) до «цифрової» соціалізації та культури, які репрезентують суспільство ХХІ сторіччя. Для цього необхідно переглянути наявні моделі функціонування культурних закладів, дошкільних навчально-виховних установ, шкіл, університетів, наукових центрів та інститутів, державних установ»²³.

Тема 7. Художня культура в іменах.

Лекція 1. Художня культура в іменах: світовий та український вимір (2 год).

План лекції

Особа – творець культури. Історичні етапи розвитку художньої культури: знакові постаті.

Методичні рекомендації до лекції:

Не можна забувати, що кожен історичний етап розвитку художньої культури – персоніфікований. Коли чуємо слово «рубаї» - згадуємо Омара Хайяма з його іронічно-меланхолійним сприйняттям оточуючої дійсності, що не втратило актуальності й у сьогоденні:

Єсть бик у небесах, Волосожаром зветься;

Є й під землею бик, що бачить не дається.

Хто ж оком розуму погляне, той помітить,

Що посередині табун ослів пасеться²⁴.

²² Астаф'єв А.О. "Питання розвитку цифрової культури українського соціуму". Аналітична записка. 15.09.2014 / Національний інститут стратегічних досліджень. <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/pitannya-rozvitku-cifrovoi-kulturi-ukrainskogo-sociumu>

²³ Астаф'єв А.О. "Питання розвитку цифрової культури українського соціуму". Аналітична записка. 15.09.2014 / Національний інститут стратегічних досліджень. <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/pitannya-rozvitku-cifrovoi-kulturi-ukrainskogo-sociumu>

²⁴ Хайям омар. Рубаї. Переклад Василя Мисика / УкрЛіб. Бібліотека української літератури. <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=584>

А коли йдеться про мистецтво Відродження, то перед очима постає образ одного з найвидатніших його представників – Леонардо да Вінчі. Або ж іконографічний живопис Чінабуе. І як тут не згадати «батька італійської літератури» Данте Аліг'єрі. Ім'я Джузеппе Арчімбольдо асоціюється з незвичними портретами, що складаються з овочів, фруктів, риб, рослин... Згадуючи символ миру – голуба, не можна не згадати і його автора – Пабло Пікассо. З ім'ям Казимира Малевича пов'язують чорний квадрат. Фантастичні звірі асоціюються з творчістю Марії Приймаченко. Таких прикладів можна наводити безліч. Тому, задля структуризації та систематизації інформації щодо розвитку художньої культури в іменах доцільно буде акцентувати увагу на найбільш знакових постатях різних історичних періодів європейського культурного розвитку, наскрізно поєднавши цю схему з розвитком художньої культури на теренах України.

Пам'ятаймо, що історія художньої культури – це не просто перелік мистецьких стилів та напрямків в різні історичні періоди. Це – творчий злет, ідея, думка, фантазія, діяльність людей: митців, філософів, науковців, літераторів, меценатів...

Творчість письменників, художників, скульпторів, архітекторів, кінорежисерів, акторів, музикантів, танцівників, народних майстрів, композиторів, а також наукова спадщина культурологічних, мистецтвознавчих, філософських поглядів науковців – все це є творчою спадщиною художньої культури в іменах.

Структуру переліку видатних та знакових діячів художньої культури доцільно формувати у відповідності сучасним підходам до типології культури.

Регіональний підхід до типології художньої культури буди доцільним при вивченні знакових постатей в історії культури України. Його можна бути розглянути також крізь призму впливу даних діячів на європейську культуру. особливо культуру країн-сусідів.

Для більш масштабного розгляду художньої культури в іменах варто звернутися до принципу культурних регіонів, про який йдеться в лекції 1 теми 3. Такий підхід. З використанням фото- та відеоматеріалів дозволить максимально об'ємно познайомитися зі специфікою розвитку художньої культури в різних кінцях світу на різних історичних етапах.

Також доцільно буде акцентувати увагу на маловідомих або забутих іменах творців художньої культури.

Тема 8. Культурні взаємовпливи та взаємопроникнення

Лекція 1. Культурні взаємовпливи та взаємопроникнення: мистецтво в соціумі, соціум в мистецтві (3 год).

Всім знайомі слова: «Коли говорять гармати – музи мовчать». Але не можна забувати, що найвищою формою політики є мистецтво. Подеколи воно потужніше за вогнепальну зброю. Силу мистецтва ми можемо простежити, звернувшись до арт-проекту «Мистецтво Майдану». Це – спільнота митців. Вони підтримали Євромайдан та Революцію Гідності. Свої твори учасники проекту презентували мандрівними виставками Україною та за кордоном. Мета –

культурна дипломатія, донесення інформації про тогочасні події в Україні. Кураторка проекту Наталія Мусієнко у своїй книзі «Мистецтво Майдану» (вийшла друком у 2015р., потім було ще кілька перевидань англійською мовою) описали змістове та ідейне наповнення цього мистецького проекту, розглянула його етапи.

Важливо наголосити, що мистецтво Майдану (а саме під такою назвою воно вже утвердилося в культурно-інформаційному просторі) не було одномоментним емоційно-політичним імпульсом. Воно об'єднало в собі елементи карнавалу, сакральності, авангарду, масової культури, високої класики, відбиваючи постмодерні тенденції нашого сьогодення. Мистецтво Майдану сприяло декомунізації української культури, дало нових героїв та нові сюжети й наративи. Це мистецтво зародилося в просторі революційних подій, вилилося у фільми, книги, виставки, заповнило кіберпростір. За словами мистецтвознавиці Наталії Мусієнко, «мистецький фактор є доленосним для України, де історично політичні пасіонарії часто рекрутувалися з мистецтва. Після того, як упала козацька держава, український народ творив державу у своєму мистецтві. І це цілком притаманно та істотно для України, яка була і залишається носієм емотивного начала і не входить до кола обмежень класичного європейського раціоналізму та прагматизму. А отже, і проблема керманіча, проблема керівної сили часто пов'язується з мистецтвом. Зовсім не випадковим є той факт, що Мазепа був композитором, а багато хто з корифеїв мистецтва - політиками»²⁵. Або ж похід молоді до могили Володимира Івасюка 4 березня 1989 р. Це був день його народження, йому мало б виповнитися лише 40 років... Цей акт громадянської солідарності кількох сотень людей став справжнім викликом тоталітарній системі, яка знищила видатного українського митця. Могила Володимира Івасюка на Личаківському кладовищі Львова, попри всі застережні заходи з боку каральних органів СРСР, завжди була прикрашена свіжими квітами²⁶. Його пісні «Червона рута», «Я піду в далекі гори», «Водограй» назавжди увійшли в скарбницю української та світової художньої культури.

Про роль мистецтва як одну з рушійних суспільно-політичних та соціальних змін свідчить й фестиваль української сучасної пісні та популярної музики «Червона рута» 17-24 вересня 1989 р. в Чернівцях. Проходив фестиваль під пильним контролем з боку КДБ, міліції. Але тоді на цьому вибуховому святі прозвучав гімн України та люди розгорнули синьо-жовті прапори. Цей фестиваль – не лише культурна подія. Виступи учасників, загалом увесь перебіг фестивалю стали вагомим поступом у наближенні Дня Незалежності України. Тарас Курчик, учасник фестивалю, співав: «Ми забули рідну мову, за яку колись діди кров свою пролили, щоб онуки їх по-чужому говорили...» (пісня «Не судить»)²⁷. Відкриття фестивалю відбулося під звуки гуцульських трембіт. Сам перший фестиваль «Червона рута» був присвячений пам'яті Володимира

²⁵ Мусієнко Н. Мистецтво Майдану. Дослідження з соціокультурної антропології // МІСТ: Мистецтво, історія, сучасність, теорія. - 2014. - Вип. 10. - С. 155-156. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mist_2014_10_13

²⁶ Терещук Г. Пісенний вибух 1989 року. Фестиваль «Червона рута» наблизив Незалежність України. 17.09.2019 / Радіо Свобода <https://www.radiosvoboda.org/a/30167325.html>

²⁷ Віддайте мову...Червона Рута Фестиваль, Чернівці, 1989. / YouTube <https://www.youtube.com/watch?v=iOx086h6va0&t=140s> / YouTube

Івасюка. Також на фестивалі запалили козацьку ватру. До участі у фестивалі долучилися майже 50 вокально-інструментальних ансамблів, близько 40 популярних виконавців, 30 рок-гуртів, до 50 бардів. Виконавці були з України, Канади, Аргентини, США, Польщі, Югославії, Чехословаччини. Саме на цьому фестивалі зазвучали голоси гуртів «Кому вниз», «Воплі Відоплясова», «Братів Гадюкіних», «Тризубого Стаса», «Гуцулів», соло-виконавців Марічки Бурмаки, Вікторії Врадій, Андрія Миколайчука, Андрія Панчишина... Тарас Петриненко був одним з членів журі. Під час свого виступу на сцені проігнорував офіційний сценарій та виконав пісню про Народний рух України. За таку своєвольність його мало не відправили з Чернівців. А співана зі сцени поезія продовжувала давню традицію лірників та кобзарів, пробуджуючи приспаний дух українства. Василь Жданкін, Віктор Морозов і Едуард Драч заспівали гімн України. Це було його перше публічне виконання ще в УРСР. Це був відчайдушний на той час вияв непокори та громадянської позиції. Тим паче, що виконання гімну відбулося під час вручення гран-прі Василю Жданкіну²⁸. Один з організаторів фестивалю, скрипаль Кирило Стеценко високо оцінив культурну та соціальну роль першого фестивалю «Червона рута»: «Червона рута» була потужною культурною революцією, яка в очах і вухах тих, хто там був, знищила комплекс національної неповноцінності»²⁹.

Мистецтво як одна з рушійних сил революційних подій було й на Помаранчевому Майдані. Телебачення на увесь світ транслювало ті події. Серед мистецьких заходів були: багатоденний концерт різноманітних виконавців на Майдані Незалежності; художні виставки на Хрещатику (виставка «ТАК, малювання лозунгів просто неба, гігантський Янгол над Майданом); серіал «Веселі яйця», що миттєво демонструвався в Інтернеті та на гігантських екранах Майдану; новітній фольклор, що ширився Інтернетом; в холі київської консерваторії народні майстри плели помаранчеві килими. Блакитно-білий Майдан також використовував мистецтво – це були переважно російські та радянські пісні, виконувані естрадними співаками. По обидва боки спостерігалася еkleктична суміш стилів та жанрів, так характерна для постмодерну³⁰.

Приклади культурних взаємовпливів та взаємопроникнень можемо відшукати і в більш віддалених від нас в часі подіях: візантійські мистецькі впливи на культуру Русі; ідеї Реформації, що ширилися європейським світом завдяки друкарському верстату та ілюстраціям в книгах; загалом вплив християнства різних деномінацій на культурний розвиток світу тощо.

Тема 9. Народна художня культура.

Лекція 1 Народна художня культура: традиції та новаторство (2 год). План лекції.

²⁸ "Ще не вмерла": Червона Рута 1, Чернівці 1989 / YouTube

<https://www.youtube.com/watch?v=ZQZj7qLON6I&t=1s>

²⁹ Терещук Г. Пісенний вибух 1989 року. Фестиваль «Червона рута» наблизив Незалежність України. 17.09.2019 / Радіо Свобода <https://www.radiosvoboda.org/a/30167325.html>

³⁰ Мусянко Н. Мистецтво Майдану. Дослідження з соціокультурної антропології // МІСТ: Мистецтво, історія, сучасність, теорія. - 2014. - Вип. 10. - 156. - http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mist_2014_10_13

Що таке «народна художня творчість»? Які існують наукові підходи до вивчення народної художньої культури? Яка її роль у національній самоідентифікації? Взаємозв'язок традицій та інновацій в народній художній культурі.

Методичні рекомендації до лекції:

Насамперед, варто акцентувати увагу на розкритті питання: а що ж є народною художньою культурою? Адже дуже часто вона асоціюється з фольклором або з народними ремеслами й промислами. Це й не дивно. Адже зазвичай народна художня культура вивчається та інтерпретується з точки зору різних наукових підходів. Педагогіка вивчає народні методи виховання, різноманітні вікові ініціації і т.ін. У медицині звертають увагу на народні методи лікування та оздоровлення. Побут, повсякдення цікаве для етнологів та антропологів. Мистецтвознавці досліджують народне малярство, гончарний розпис, візерунки вишиванки тощо. Усна народна творчість – царина фольклористики. Як зазначає Світлана Садовенко, «звідси – стереотипні уявлення гуманітаріїв про народну творчість як про явище ретроспективне, архаїчне, відірване від сучасності та, неминуче, хуторянсько-провінційне, при тому, що у західній теорії культури завдяки розвідкам Р.Барта, Дж. Гаети, Дж. Кемпбела, М. Маклюєна, К. Юнга та ін. наявна активна експлікація міфів та архетипів у мережевій реальності, кіноіндустрії, рекламі, віртуальних іграх тощо»³¹.

Необхідно нагадати, що народна художня культура є складовою частиною національної культури, що, в свою чергу, є надбанням культури світової. Отож, народна художня культура є важливим сегментом культурного різноманіття світу.

У сучасному світі народна художня культура стала важливою складовою національної та культурної самоідентифікації та презентації себе на міжнародному рівні. Наприклад, вишиванка – це не лише дань швидкоплинній моді. А й маркер національних художньо-стилістичних особливостей, збереження та плекання традицій. Є день української вишиванки, парад вишиванок в різних країнах світу. Вишиванки впевнено завоювали модельні подіуми. За даними архівних фото, вишиванка увійшла в моду на межі ХІХ-ХХ ст., як частина вже не тільки національного одягу, а складова європейського костюму. Іван Франко увів моду носити вишиванку-сорочку під піджак. 1920-ті – початок 1930-х рр. – черговий сплеск моди на вишиванки. В цей період вишита сорочка стала частиною святкового одягу нової радянської влади та партномеклатури. У європейських модних журналах тих років вишиванка була названа «селянською блузою». В самому СРСР було розроблено три стандарти вишитих сорочок: «українка», «гуцулка», «чумачка». Для «українки» був характерний відкладний комір та вишивка одним кольором або кількома відтінками одного кольору. «Гуцулка» вирізнялася багатокольоровим

³¹ Садовенко С.М. Хронотоп української народної художньої культури: взаємозв'язок традицій та інновацій. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора культурології (доктора наук): 26.00.01. – Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Міністерство культури та інформаційної політики України, К., 2021. – С. 69.

орнаментом. У «чумачки» був низенький комірець-стійка та вишита пазуха. Спрощення розуміння як крою. Так і елементів візерунків та кольорової гамми призводили до профанації вишиванок-сорочок, радянської «шароварщини». За часів перебування при владі Микити Хрущова в СРСР знову повернулася мода на вишиті сорочки (др. пол. 1950-х – поч. 1960-х рр.). Рух хіппі 1960-х рр. повернув вишиту сорочку до європейської моди. На подіумах «високої моди» Ів Сен-Лоран в своїй колекції 1976 р. представив багато вишиті та декоровані шовкові «румунські блузи», в яких можна було побачити й українські вишиванки. революційні події в Україні в 2004-2005 рр. та 2013-2014 рр. породили й черговий сплеск зацікавлення до української вишиванки. Ппуярності набули «дизайнерські вишиванки» Оксани Караванської, Віти Кін, Любові Чернікової. Світові бренди вже в XXI ст. Gaultier, Gucci, John Galiano, Alberta Feretti, Valentino, N&M, Mes Mademoiseles, Antik Batik також представляють у своїх колекціях виробу, які стилістично близькі до українських вишитих сорочок³². Саме на прикладі української вишитої сорочки як самобутньої та унікальної складової української народної художньої культури можна продемонструвати тяглість традиції та її нове життя вже в сьогоденні. Важливо подачу інформації супроводжувати відповідним фото- та відео-рядом.

Вивчення народної художньої культури та її побутування в умовах сьогодення можна розглянути й на наступних прикладах:

1. Борщівська вишиванка.
2. Волинський серпанок.
3. Кролевецькі рушники.
4. Мармароська готика.
5. Обряд Куста.
6. Опішнянське гончарство.
7. Петриківський розпис.
8. Поліське бортництво.
9. Решетилівська вишивка.
10. Решетилівське килимарство.
11. Сирні коники.
12. Чумацькі співи Слобожанщини.

Семінарське заняття № 1 (2 год.)

Види художньої творчості. Проаналізувати мистецький твір: назва обраного об'єкту, аргументація свого вибору, опис об'єкту (стиль, автор, ідейний задум, присутність в культурному просторі).

Семінарське заняття № 2 (2 год.)

Циклічність культурного розвитку («принцип культурних регіонів»). Охарактеризувати один з культурних регіонів: історичні

³² Мельник М. Вишиванка в контексті моди XX – початку XXI ст. // Традиційна культура України XXI століття як складова культурної політики: сучасний стан, загрози, перспективи: Зб. наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 21 жовтня 2016 р. Київ : У 2-х т., Т.І. / Український центр культурних досліджень ; заг. ред. О.А. Буценка [та ін.] ; [упор. Босик З.О. ; відп. ред. Телеуца В.В.]. — К. : НАККіМ, 2016. — С. 21-23. <https://uccs.org.ua/wp-content/uploads/2018/02/tradcult2016.pdf>

умови формування, характерні риси, самобутність, представники, мистецькі твори, презентація в світовому контексті.

Семінарське заняття № 3 (2 год.)

Потенціал художньої культури: Україна-світ, Україна-Європа.

Проаналізувати культурні мистецькі проекти України, представлені в європейському та світовому культурно-інформаційному просторі.

На вибір:

- Сучасна українська література (Юрій Андрухович, Софія Андрухович, Оксана Забужко, Ірена Карпа, Сергій Жадан);
- Музична культура України на європейських сценах.
- Мистецтво Майдану: презентація в світі.

Семінарське заняття № 4 (2 год.)

Художня культура глобалізованого світу.

Проаналізувати культурну глобалізацію, її напрямки та прояви, зокрема, в художній культурі України. Розглянути глокалізацію як складову частину глобалізації.

Семінарське заняття № 5 (2 год.).

Цифрова культура.

Проаналізувати «цифрову культуру» та «інформаційну бідність» України.

Семінарське заняття № 6 (2 год.).

Художня культура в іменах.

На вибір:

- **Іван Миколайчук: Всесвіт українського кіно.**
- **Йоган Георг Пінзель: таємничий геній бароко.**
- **Йов Кондзелевич: мистецька спадщина.**
- **Омар Хайям: іронічний мудрець.**
- **Фріда Кало: яскраве мистецтво та трагізм життя.**
- **Олександр Архипенко: той, що розітнув простір.**

Вибір митців та мисткинь не обмежується лише цим переліком. Студенти можуть самостійно обрати культурного діяча чи діячку для розгляду на семінарському занятті.

Семінарське заняття № 7 (2 год.).

Культурні взаємовпливи та взаємопроникнення.

Проаналізувати мистецький твір (скульптуру, кінофільм, літературний твір, архітектурну пам'ятку, фотографію) на предмет культурних взаємовпливів та взаємопроникнень. Як в обраному художньому творі простежуються ці тенденції (вплив інших стильових особливостей, політичної ситуації, настрою та життєвої ситуація митця тощо).

Самостійна робота.**Завдання модуля 1.****Теми есе:**

1. Українська музика в європейському культурному просторі.
2. Творчість французьких шансоньє.
3. Відень – музична столиця Європи.
4. Латиноамериканські танці: від маргінальності до світової слави.
5. Готичні вітражі: між фізичним світом та божественним світлом.
6. Африканські маски як символ африканського мистецтва.

Завдання модуля 2.**Теми есе:**

1. Мистецький всесвіт Марії Примаченко.
2. Двовзори (картини з подвійним змістом) Олега Шупляка.
3. Образи Фріди Кало в поп-культурі.
4. Заха Хадід: архітекторка з іншої реальності.
5. Олександр Архипенко: архітектор «порожнього простору».
6. Мотанки Марти Пітчук.

Орієнтовні питання до підсумкового контролю знань студентів

1. Предмет та завдання курсу.
2. Стан наукової розробки та дослідження проблеми художньої культури в середній школі.
3. Культурні регіони (класифікація ЮНЕСКО).
4. Характерні риси європейського культурного регіону.
5. Характерні риси африканського культурного регіону.
6. Характерні риси арабо-мусульманського культурного регіону.
2. Характерні риси американського культурного регіону.
3. Характерні риси далекосхідного культурного регіону.
4. Характерні риси індійського культурного регіону.
5. Моделі культурної політики.
6. Роль народної художньої культури у національній самоідентифікації
7. Складові частини художньої культури.
8. Цифрова культура.
9. Музичне та танцювальна художня культура.
10. Телебачення – специфічний вид мистецтва.
11. Народна художня культура.
12. Роль митця в художній культурі.
13. Гравці культурної політики.
14. Презентація та популяризація художньої культури.
15. Художня культура сучасної України: вектори, досягнення, проблеми, перспективи.

Рекомендовані література та джерела до вивчення курсу:

1. Безугла М.В. Художня освіченість в аспекті формування духовно-культурних цінностей освіти студентської молоді // Духовність особистості: теорія, методологія і практика, 2019, № 3(90). С. 6-19.
2. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку: навчальний посібник - К.: Академвидав, 2012. - 256 с.
3. Гнатишин Ірина. Духовний потенціал художньої культури у формуванні молодого покоління // Вісник Львівської національної академії мистецтв, вип. 22. С. 417-425.
4. Граб М.В. Образотворче мистецтво та художня культура. 2018 / Коломийський лицей №1 імені В.Стефаніка. <https://koloschool1.e-schools.info/pages/obrazotvorche-mistetstvo-ta-hudozhnja-kultura>
5. Дерев'янка Оксана. Принципи розвитку естетичного смаку у вихованні особистості дитини // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2017, № 6 (70). С. 166-176.
6. Журнал «Мистецтво та освіта. Всеукраїнське науково-методичне видання». <http://artedu.com.ua/index.php/adm/golovna>
7. Інститут модернізації змісту освіти. <https://imzo.gov.ua/>
8. Інститут проблем сучасного мистецтва. <http://www.mari.kiev.ua/news>
9. Коваленко Марія. Як зрозуміти сучасне мистецтво? <https://www.puzzle.org.ua/post/%D1%8F%D0%BA-%D0%B7%D1%80%D0%BE%D0%B7%D1%83%D0%BC%D1%96%D1%82%D0%B8-%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B5-%D0%BC%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%BE>
10. Комаровська О.А., Миропольська Н.Є., Ничкало С.А., Руденко І.В., Денисюк І.С. Формування мистецьких уподобань учнів основної і старшої школи на уроках мистецтва та в позаурочний час. - Інститут проблем виховання НАПН України, 2018.
11. Космос всередині. Наїв і мистецтво аутсайдерів в Україні і світі. За редакцією Аліси Ложкіної. 01.7.2021. <https://issuu.com/alisalozhkina/docs/naiv-2>
12. Кравченко Л.М., Маєвська О.М. Європейський досвід формування художньо-практичної компетентності особистості // Мистецтво та освіта. 2017, № 3. С. 6-10.
13. Кузь Валентина. Чи вчить культури школа. 2019. <https://studway.com.ua/chi-vchit-kulturi-shkola/>
14. Лунін Антон. Сучасне мистецтво: від стріт-арт до інсталяцій. 27.03.2012. <https://www.epochtimes.com.ua/life/art/suchasne-mystetstvo-vid-strit-art-do-instalyatsiy-102303.html>

15. Медіакартини світу: формування особистості під впливом медіа / Бердянський державний педагогічний університет. <https://bdpu.org.ua/media-image-of-the-world/>
16. Навіщо країні потрібна культура? / ARTEFAST <https://artefact.live/%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%96%D1%89%D0%BE-%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96-%D0%BF%D0%BE%D1%82%D1%80%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B0-%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0/>
17. Ничкало С.А. Мистецтво архітектури: виховний потенціал // Науковий вісник Закарпатського художнього інституту. 2013, № 4. С. 314-321.
18. Ничкало С.А. Українське образотворче мистецтво у змісті освітньої галузі «Художня культура». 2019. https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/14/visnuk_11.pdf
19. Ничкало С.А., Масол Л.М., Комаровська О.А. Художня культура України (від найдавніших часів до початку ХХ ст.): Посібник для вчителів / Редактор-упорядник і відповідальний за випуск Е.В. Белкіна, К.: КМІУВ, 2001.
20. Половіна Олена. Дитина у світі мистецтва // Дошкільне виховання. 2021. № 2. С. 3-8.
21. Про затвердження Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах та Комплексної програми художньо-естетичного виховання у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах / Верховна Рада України. https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1_11290-04#Text
22. Ціннісна складова соціалізації особистості дитини в умовах сьогодення. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю 23 квітня 2020 р., м. Дніпро, КЗВО «ДАНУ» ДОР» / Наук. ред. В.В. Сиченко, О.В. Ковшар, В.В. Шинкаренко, С.В. Майданенко. – Дніпро. – 278 с.
23. Українська культура в іменах. Довідник / О. О. Петутіна, Н. В. Вандишева-Ребро, О. В. Голозубов [та ін.]; за ред. О. О. Петутіної. – Харків: НТУ «ХП», 2017. – 303 с.
24. Художня культура. Актуальні проблеми. Науковий вісник. – Інститут проблем сучасного мистецтва. <https://elib.nlu.org.ua/object.html?id=5494>
25. Мусієнко М. Мистецтво Майдану. – К.: Майстер Принт, 2015. 96 с.
26. Гров'є Келлі. Пісуар Дюшана – шах і мат мистецтву. 30.06.2018. <https://www.bbc.com/ukrainian/vert-cul-44630791> м
- 27.8 наївних питань про сучасне мистецтво. 19.11.2019. <https://www.the-village.com.ua/village/city/specials-city/290651-hennessy> м

28. Григор'єва Олена. Самовираження сучасного мистецтва. 06.05.2020.
<https://www.navitv.net/samovyrazhennya-suchasnogo-mystetstva/>

Термінологічний словник:

Авангардизм – новаторські напрямки та течії в художній культурі ХХ ст. Характерна відмова від усталених канонів та традицій попередніх стилів, епатажність.

Аніме – вид японської анімації.

Арт-деко – стиль, що виник у Франції в 20-х рр. ХХ ст. Притаманна еклектичність, синтез модернізму і неокласицизму.

Бароко – мистецький напрям; зародився в Італії в середині ХVІ ст. Характерна пишність, яскравість кольорів, асиметричні конструкції, екстравагантність візерунків.

Вестернізація – використання західної моделі розвитку як зразка, запозичення (різного ступеня) західних зразків культури.

Взаємодія культур – зв'язки і відносини, що формуються між двома або більше культурами. Типи В.к.: реакція (повне відторгнення однієї культури іншою); адаптація (часткова зміна традиційного патерна під впливом культури-донора); сприйняття (асиміляція).

Геппенінг (хепенінг) – різновид перформансу, мистецтво події, процесу, демонстрації; не має чіткого сценарію, відбувається із залученням митцями глядачів.

Глокалізація – одна з форм глобалізації початку ХХІ ст. Характерні тенденції на збереження рівноправності національних культур, прагнення до збереження локальних культурних особливостей.

Графіті – 1) давні текстові написи, малюнки, символічні, магічні, цифрові знаки й монограми. Видряпувалися гострими предметами на кераміці, стінах та інших речах сакрального, побутового і торгового призначення. Дослідження Г. важливе для вивчення історії та культури. 2) Напрямок сучасного вуличного мистецтва. Аерозольним балончиком на стіни різних споруд наносяться надписи або малюнки.

Декаданс – загальна назва кризових явищ в європейській культурі (др. пол. ХІХ – поч. ХХ ст.) (Ш. Бодлер, А. Рембо).

Деконструктивізм – напрям сучасної архітектури. В основу покладені філософські ідеї Жака Дерріда. Характерна візуальна ускладненість, неочікувано ламані лінії та форми, контрастне вторгнення в міське середовище. Д. сформувався наприкінці 1980-х рр. (пожежна частина «Вітра» Захи Хадід 1993 р., музей Гугенгайма в Більбао Френка Гері 1997 р.).

Еволюція культурна – процес історичного розвитку культури від простіших форм до складніших.

Європейська культурна традиція – спільність витоків, тенденцій, спадщини, що призвели до формування культурно-історичної спільності, до самоусвідомлення європейців.

Живопис – вид образотворчого мистецтва. Твориться за допомогою нанесення фарб на тверду поверхню.

Звичай – стереотипна форма соціальної регуляції поведінки людей; слугує способ залучення людей до соціуму та передається з покоління в покоління.

Інцепціонізм - мистецтво нейронних мереж створювати зображення, книги, музику.

Інформаційна бідність – термін ЮНЕСКО, введений на межі ХХ-ХХІ ст. для позначення стану інформаційно відсталих країн в світовому інформаційному просторі. Є однією з характеристик соціального розвитку країни. Боротьба з І.б. – одна з глобальних проблем ХХІ ст.

Кітч, кіч – сучасне псевдо-мистецтво, низькоякісні речі масової культури. Зародився в другій половині ХІХ ст. в середовищі мюнхенських арт-дилерів. К. став опонентом естетики модерності.

Література – твори писемності суспільного значення; художня література – вид мистецтва, де засобом художнього творення є слово.

Мем – одиниця культурної інформації; поширюється від людини до людини; одиниця суспільної взаємодії; часто гумористичного характеру; форма – зображення, відео, короткий влучний текст.

Неостилі – вторинні стилі, історичні стилізації, відтворення художніх стилів в наступних історичних періодах (неоготика, необароко, неокласицизм).

Оп-арт – візуальне мистецтво, яке використовує зорові ілюзії за допомогою комбінацій ліній, плям, колірних і тональних контрастів, ритмічних повторів. Для посилення ефекту застосовуються дзеркала, лінзи, лазери.

Поп-арт – напрям у мистецтві другої половини ХХ ст. Постає як заперечення абстрактному експресіонізму. Скерований на розвагу та комерційний інтерес, без пошуків глибинного змісту, філософських ідей чи духовності. Провідна роль в розвитку напрямку належить рекламі, трендам, «іконам стилю».

Реді-мейд – побутові предмети, включені в художній твір як елементи композиції.

Субкультура – система цінностей, настанов, моделей поведінки, зовнішнього вигляду, специфічної мови соціальної групи, що є самостійним цілим в межах домінуючої культури.

Текст – авторський твір або документ, відтворений у письмовому чи друкованому вигляді.

Уява творча – процес творчості; створення нових ідей, концепцій, дискурсів, рішень.

Форма культурна – ознаки та форми культурного об'єкта (явища), що відображають його функції, на підставі чого можлива його ідентифікація та атрибуція.

Хронотоп – закономірний зв'язок просторово-часових координат.

Цифрові аборигени (Digital Natives) – люди, народжені наприкінці ХХ ст. Їхнє життя з самого початку супроводжують комп'ютери, смартфони, мобільні телефони, Інтернет, віртуальні ігри. Для них є «рідною» мова віртуального спілкування, специфічний цифровий сленг, гумор, емоції тощо.

Цифрові іммігранти (Digital Immigrants) – люди, що народилися й виростили до завершення ХХ ст. Їм значно важче зануритися у цифровий світ, попри їхні прагнення й наполегливість (або й відмову від таких). Вони поєднують в собі «старе» й «нове». Наприклад, замість того, щоб правити текст безпосередньо на екрані монітора комп'ютера, вони його роздруковують й займаються вчиткою «від руки».

Час – універсальна категорія позначення тривалості існування й послідовності зміни станів матеріальних об'єктів. Ч. пов'язаний з простором.

Шок культурний – потрясіння, емоційний чи фізичний дискомфорт, дезорієнтація індивіда в нових для нього культурних умовах, культурному середовищі.

ЮНЕСКО (Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO) – міжнародна організація, складова частина ООН. Сприяє ліквідації неписьменності, розвитку національної культури, охороні пам'яток культури, збереженню культурного різноманіття світу тощо. Україна – член ЮНЕСКО з 1954 р.

Я – самоусвідомлення особистості, рефлексивна самототожність, протипага Ми.

При впорядкуванні термінологічного словника використані матеріали:

1. Герчанівська П.Е. Культурологія. Термінологічний словник – К., 2015, 439 с.

2. Денисюк Ж. Масова культура і національно-культурна ідентичність в добу глобалізації. – К.: НАКККіМ, Видавець Олег Філюк, 2017. – 224 с.
3. Енциклопедія сучасної України
https://esu.com.ua/search_articles.php?id=7117
4. Канкліні Нестор Гарсія. Уявлена глобалізація. – Львів: В-во Анетти Антоненко, К.: Ніка-Центр, 2016. - 256 с.
5. Ключові освітні компетентності / Сучасна освіта.
<https://osvita.ua/school/method/2340/>
6. Норман Дейвіс. Європа. Історія. – К.: Основи, 2020. – 1463 с.
7. Педрада. Портал освітян України.
<https://www.pedrada.com.ua/>
8. Попович М. Нарис історії культури України. – К.: АртЕк. 1998. 728 с.